

Prilog proučavanju antisemitizma i protužidovske propagande u vodećem zagrebačkom ustaškom tisku (1941-1943)

Ovim člankom obuhvaćamo period unutar kojeg je izvršeno “konačno rješenje” židovskog pitanja u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Nastojimo se usredotočiti na samu srž rasnog antisemitizma, te njegovu refleksiju na ustaške zakonske odredbe prema Židovima. Pojam “krvi” određujemo kao teorijsku jezgru rasnog antisemitizma. Izlažemo shemu protužidovske propagande, koja je utemeljena na podlozi rasnog antisemitizma po nacističkom modelu.

Manija rasnog antisemitizma

Ustaška ideologija je apsorbirala, te oblikovala rasni antisemitizam po nacističkom modelu, a posljedice provedene politike protiv Židova bile su potpuno identične – planske deportacije i organizirani sustav ubijanja u koncentracijskim logorima smrti.

“Antisemitizam nema krajnjih granica.”¹ Za antisemitske propagandiste Židovi mogu omogućiti pojavljivanje u “svim” izgledima, raznolike vanjštine i ponašanja. Objašnjenje snage izraženog antisemitizma bitno počiva na njegovoj uporabi, koju se može označiti kao “kameleon-efekt.”² Židov može biti ili predstavljati svaku preobrazbu ili protivštinu uopće, može biti svakojako objašnjen. “Židov je kapitalist i komunist, avangardni umjetnik i provincijski vlasnik zalagaonice, pacifist i ratoboran, on je i vidljiv i nevidljiv, asimiliran i neasimiliran, javna osoba i član podzemlja. Židov može biti bilo gdje i bilo tko... Neodređenost kod Židova je ono što ih čini tako opasnim, s tako izražajnim stvaralaštvom kod antisemita.”³

Idejna klica iz koje izrasta kompleksnost nacističkog rasnog antisemitizma, Židovima je donijela konačnu smrtnu presudu. Moderni antisemitizam potpuno baca u sjenu tradicionalni antisemitizam, kojemu su Židovi bili izloženi tijekom dugih prijašnjih stoljeća. Tradicionalni zazor i netrpeljivost prema Židovima pre-

¹ BRONNER 2003, 144.

² Isto 145.

³ Isto 144.

stajali bi kada bi Židov postao jedan od “nas”, odnosno “ukoliko bi se pokrstio i pridržavao se kršćanskih običaja, on bi se potpuno iskupio.”⁴ Prodor nacionalnih osjećaja i svijesti, procesi nacionalnih integracija u 19. stoljeću, potpuno mijenjaju odnos prema Židovima. Posijano je sjeme modernog antisemitizma, a odnos prema Židovima se transformira “na vječno neprijateljstvo i zazor.”⁵

Tradicionalni antisemitizam postaje zastario i nemoderan, te se u novostvorenom doživljavanju Židova pojavljuje nova i “modernija” iracionalna teorija, koja u svojim temeljima donosi ideje o židovskim tjelesnim karakteristikama, židovskoj krvi, židovskom duhu, židovskoj naravi, židovskoj misli. Židovski narod se “biološki getoizira”, poima ih se za specifičnu rasu. Nacistički rasni teoretičari nikada nisu odustali od teze kako “rasa može biti određena po nečemu što je nebiološko, kao što su ideje i ‘crte karaktera’”, te su ih objašnjavali i podvrgavali rasnom poimanju.⁶

Teorijska jezgra rasne teorije sastoji se u ideji o “tuđoj” krvi. Pojam “krvi” izrazito je podložan mistificiranju, daje inicijalnu fantazmu nacističkog antisemitizma, koji se pojavljuje u ruhu rasizma. Naime, krv znači život, krv je živuća supstancija koja omogućava život, a židovsko biće karakterizira “njegova” krv. Štoviše, psihopatološka fantazija o “biću krvi” koje ocrtava izvanjskog čovjeka, upućuje na ideju o “supstituciji krvi”, koja Židove može izvanjski preobraziti i nečovječno ocrtati i okarakterizirati. Stoga, uništenjem “židovske” krvi, zauvijek će se odagnati tzv. prijetnja “arijskoj” čistoj krvi, a potpuno uništenje “židovske” krvi jedino je moguće fizičkim ubijanjem Židova.

Gotovo odmah po proglašenju, u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj donijeta je *Zakonska odredba o zaštiti arijske krvi i časti hrvatskog naroda* od 30. travnja 1941. godine, te se samim nazivom izravno povezuje pojam “krvi” s čašću nacije. Novinskom propagandom nastojalo se u velikoj mjeri “rastumačiti” doneseni zakon o “zaštiti časti i krvi”, njegovoj neophodnosti, konačnoj spasonosnosti, mudrosti. Primjerice, u *Novom listu* se tih dana donose konstatacije kako hrvatski narod mora “možda budnije no i jedna druga etnička skupina štititi svoju rasnu čistoću, čuvati čistoću svoje krvi... Moramo čuvati svoju krv od židovske”, dok se naglašava “mudrost” postupaka Poglavnika i hrvatske državne vlade zbog donošenja zakona (misli se Zakonska odredba o zaštiti arijske krvi i časti hrvatskog naroda od 30. travnja 1941. godine – op. B. Z.) “koji će štititi hrvatsku krv od mješavine sa Židovima i drugim nearijcima.”⁷ Glavno glasilo hrvatskog ustaškog pokreta *Hrvatski narod* pompozno najavljuje donesene zakonske odredbe. Odmah se 1. svibnja 1941. godine preko cijele naslovne strane, velikim tiskanim masnim slo-

⁴ GOLDSTEIN 1996, 14.

⁵ Isto.

⁶ PRAGER and TELUSHKIN 1983, 153. i 154.

⁷ *Novi list* (Zagreb), 3. svibnja 1941, 5.

vima, donosi vijest: “KRV I ČAST HRVATSKOG NARODA zaštićeni posebnim odredbama”.⁸ Idućih dana ustaška propaganda nastojala je pobliže rastumačiti čitateljstvu “izuzetan” značaj zakonskih odredbi o “krvi i časti”. U *Hrvatskom narodu* tumače kako je iznimno važno “onemogućiti biološku vezu između arijca i nearijca. Tome cilju u prvom redu služi zabrana mješovitih brakova... Zabrani se mora svaki brak, iz kojeg bi izašli potomci s istim postotkom nearijske krvi, kao što ga imaju roditelji.”⁹ Pomno vodeći računa o “količinskom omjeru” ili postotku “židovske” krvi, zakonski se zabranjuje Židovima s jednim pretkom drugog koljena, sklapanje braka s osobom koja također ima jednog pretka drugog koljena nearijca ili Židova. Ovom zabranom se sprječava nastanak potomstva koje bi imalo jednak postotak “židovske” krvi poput njihovih roditelja, a to je jedna četvrtina. Stoga su, kao i u nacističkoj Njemačkoj, pod udar rasnih zakona došli i Židovi koji po svojem podrijetlu imaju, pored arijskih predaka drugog koljena, i jednog pretka drugog koljena koji je po rasi Židov. U ustaškoj Zakonskoj odredbi o “krvi i časti”, odmah u Točki 1, precizno to ovako izgleda: “Brak Židova i inih osoba, koje nisu arijskog porijekla s osobama arijskog porijekla, je zabranjen. Isto tako je zabranjen brak osobe, koja pored arijskih predaka ima jednog predka drugog koljena po rasi Židova ili drugog europskog nearijca s osobom, koja je po rasi jednakog porijekla.”¹⁰ Primjerice, prema Nürnberškom zakonu, jedan židovski predak drugog koljena “je bio dovoljan za definiranje osobe kao Židova”, čime su nacisti odredili 118.000 bivših čeških državljana kao Židove.¹¹ Nürnberškim zakonom od 1935. njemački Židovi su postali građani drugog reda. Dvije i pol godine intenzivne nacističke protužidovske propagande, uz sustavnu društvenu izolaciju Židova, načinilo je oštru prisilnu podvojenost, a “židovski poslodavci ili obitelji nisu smjeli zaposliti ne-Židovsku njemačku ženu ispod dobi od četrdeset i pet godina.”¹²

U nacističkoj Njemačkoj se nije uspijevalo naći “rješenje” za “miješane Židove” koji su imali jednog ili dva pretka drugog koljena po rasi Židova. Na konferenciji u Wannseeu, održanoj 20. siječnja 1942. godine, koju je sazvao Heinrich Himmler radi koordinacije među različitim njemačkim ministrima kako bi se pripremilo rješenje židovskog pitanja, tzv. “konačno rješenje”. Konferencijom je predsjedao Reinhard Heydrich.¹³ Baš je Heydrich “predložio da se polu-Židovi steriliziraju umjesto da se deportiraju, ali se Hitler usprotivio, uglavnom zbog toga što se, u suštini, protivio svakom drugom rješenju osim njihovog uklanjanja s njemačkog tla. O problemu polu-Židova raspravljalo se i kasnije, ali on nikada nije ni na koji

⁸ *Hrvatski narod* (Zagreb), 1. svibnja 1941, 1.

⁹ *Hrvatski narod* (Zagreb), 3. svibnja 1941, 7.

¹⁰ Nezavisna Država Hrvatska, *Zakoni, zakonske odredbe, naredbe itd*, I, 1941, 113.

¹¹ GILBERT 2001, 189.

¹² Isto 151.

¹³ LAQUEUR 2001, 673.

način riješen. Četvrt-Židovi, koji su bili izuzeti Nürnberškim zakonima, nisu trebali biti maltretirani, osim ako su svojim izgledom i suviše podsjećali na Židove... Mnogi Židovi koji su stupili u brak s ne-Židovima, kao i polu-Židovima i četvrt-Židovima su preživjeli. Krajem rata ih je u Njemačkoj bilo oko 33.000.”¹⁴ Na konferenciji u Wannseeu je također odlučeno da se obavijeste vlade u “Hrvatskoj, Slovačkoj, Mađarskoj i Bugarskoj da su Nijemci spremni da se pozabave i njihovim Židovima.”¹⁵ U Nezavisnoj Državi Hrvatskoj su do konferencije u Wannseeu, još od zadnjih dana lipnja 1941. godine, ustaške vlasti samostalno provodile masovne deportacije i ubijanje Židova uz “stalno održavane konzultacije između UNS-a i ispostava SD-a (*Sicherheitsdiensta* – Službe sigurnosti) i Gestapoa u NDH.”¹⁶ Tako do siječnja 1942. godine “i zagrebačka i hrvatska židovska zajednica bile su na putu uništenja. S novim valom deportacija u siječnju 1942. godine već je otprilike polovina zagrebačkih Židova bila deportirana, a mnogi od njih već ubijeni.”¹⁷

Zakonska odredba o rasnoj pripadnosti od 30. travnja 1941. godine donosi “definiranje” o tome tko se ima smatrati osobom židovskog podrijetla, te kao takva predstavlja temelj za progon i genocid. Zakonska odredba o “krvi i časti” određuje svaku zabranu “oskvrnuća”¹⁸ rase. Možemo ustvrditi kako zakonske odredbe o “rasi” i zakonske odredbe o “krvi i časti”, ustvari, jedna drugoj daju potpuni smisao – jedna drugu definiraju.

Ustaški propagandisti pripisuju Židovima da imaju svoj zakon o čuvanju čistoće svoje krvi, koji je stvorio “od njih poseban ljudski tip u tolikoj mjeri, da ih se skoro uvijek može prepoznati.”¹⁹ Međutim, kada bi Židovi i imali nekakav običaj o čuvanju “čistoće” svoje krvi, čemu donositi zakonske odredbe kako bi “tuđa” krv bila zaštićena i sigurna od “židovske” krvi? Ustaškim novinarima zasigurno nije bio nepoznat nacistički pojam *Mischling*, čija uporaba u Njemačkoj eskalira nakon Nürnberških zakona, stvarajući “distinkciju između Židova, ‘Arijaca’ i *Mischling* – osoba ‘miješane krvi’ – zahtijevajući detaljne provjere podrijetla loze unutar nekoliko generacija, čime nacisti stvaraju atmosferu u kojoj se uspješno razdvaja naciju na dvije strane, arijce i Židove: postignuća, vrline i bogatstvo sveukupno postaju irelevantne u svijetu gdje je vrijednost samo rasa. Kada su

¹⁴ KALVOKOREZI i VINT 1987, 194.

¹⁵ Isto.

¹⁶ GOLDSTEIN 2001, 108.

¹⁷ Isto 405.

¹⁸ Wilhelm Reich ispravno napominje da nacistički izraz “oskvrnjavanja krvi”, koji za nacističke rasne teoretičare označava miješanje osobe arijskog podrijetla s nearijskom osobom, obično označuje spolni odnos između krvnih srodnika. O rasnom ograničavanju kao datosti prirode, koju naziva “besmislenost”, ističe njegovu suprotnost u promiskuitetnom parenju. Upozoravajući da se rasni teoretičari pozivaju na biološki zakon, primjećuje kako previdaju da je “rasno uzgajanje životinja umjetni proizvod. Nije u pitanju imaju li pas i mačka ‘instinktivan otpor’ protiv miješanja, nego imaju li to ovčar i hrt.” Vidi u: REICH 1973, 87. i 88.

¹⁹ *Hrvatski narod* (Zagreb), 4. svibnja 1941, 6.

nacisti 1933. godine preuzeli vlast, jedanaest od četrdeset njemačkih dobitnika Nobelove nagrade u različitim znanostima bili su Židovi. Ali, i na njih se više nije gledalo drugačije, osim kao na pripadnike 'inferiorne rase'.²⁰ Zasiurno, drugi dio odgovora leži u činjenici da je "židovska" krv smatrana toksičnom. U *Novom listu* neposredno nakon donošenja zakonskih odredbi o "krvi i časti" ističu kako je najveće narode i najmoćnije države upropastila "krvna degeneracija", uz navode kako se treba izvršavati "biološka regeneracija naše sredine... dokle god židovska krv ne bude eliminirana iz ćelija našeg narodnog organizma", pa će donošenje zakona "štititi hrvatsku krv."²¹ Kada Ministarstvo unutarnjih poslova Nezavisne Države Hrvatske donosi *Naredbu o utvrđivanju rasne pripadnosti državnih i samoupravnih službenika i vršitelja slobodnih akademskih zvanja*²² 4. lipnja 1941. godine, upute i pojašnjenja za popunjavanje obrazaca rastumačena su putem tiska. Prema uputama, oznaku rasne pripadnosti treba označiti u razlomcima, te se daju primjeri. Ako je djed po ocu Židov, baka po ocu arijka, majka arijka, slijedi oznaka rasne pripadnosti „3/4 Arijac, 1/4 Židov“, ili primjerice, ako je otac Židov, jedna prabaka po majci Židovka, jedan pradjed po majci Ciganin, ostali arijci, slijedi oznaka rasne pripadnosti: "5/8 Židov, 2/8 Arijac, 1/8 Indid."²³ U istim pojašnjenjima slijedi, da ukoliko netko ima jednog pretka drugog koljena po rasi Židova, uz ostale pretke drugog koljena arijce, "još nije Arijac, nego Arijac – židovski mješanac."²⁴ U Zagrebu je 4. veljače 1943. godine na svečanom predavanju, kojeg je novinska propaganda opširno popratila, na temu nauke o rasi govorio prof. dr. Walter Gross, pročelnik rasno-političkog ureda NSDAP-a u Berlinu. Gross je "mješance" istaknuo kao problem "koji još nije podpuno riješen, ali će se morati donieti i u tom pogledu jedno konačno rješenje", uz opasku: "Mješanci sami po sebi ne pripadaju ni jednoj ni drugoj rasi i njihova je sudbina tragična, ali zato ne treba imati nikakvog smilovanja, već naprotiv sve shodne mjere u pogledu čišćenja rase po mogućnosti pooštriti, da se u buduće ne događaju takve tragedije."²⁵

U *Hrvatskom narodu* tumače pojam rase: "Rasa je skup ljudi koji se podudaraju u bitnim nasljednim svojstvima. Duhovna bit naroda je dakle uglavnom funkcija njegove rasne gradje... Arijskom narodu može se asimilirati samo pripadnik drugog arijskog naroda²⁶, jer mu je po rasi i duhovnosti istovjetan."²⁷ Za Hitlera, rasa

²⁰ GAY 1992, 256.

²¹ *Novi list* (Zagreb), 3. svibnja 1941, 5.

²² Nezavisna Država Hrvatska, *Zakoni, zakonske odredbe, naredbe i t. d.*, II, 1941, 105.

²³ *Novi list* (Zagreb), 7. lipnja 1941, 6.

²⁴ Isto.

²⁵ *Hrvatski narod* (Zagreb), 5. veljače 1943, 6.

²⁶ Dok se njemački Nürnberški zakon o "krvi i časti" službeno naziva *Zakon o zaštiti njemačke krvi i njemačke časti*, službeni naziv za gotovo identičan zakon kod ustaša jest *Zakonska odredba o zaštiti arijske krvi i časti Hrvatskog naroda*. Podrazumijeva se da je "hrvatska" krv ujedno i "arijska" krv, kako bi se u rasnom smislu odmah zakonski definiralo "zajedničko arijsko podrijetlo" za hrvatski narod.

²⁷ *Hrvatski narod* (Zagreb), 3. svibnja 1941, 7.

živi “isključivo u krvi”²⁸, dok Židov “truje krv drugih, ali čuva svoju vlastitu.”²⁹ Rasizam kod Hitlera vuče raznolike niti, koje proistječu iz različitih modela rasizma. Ne postoji čovjek od koga je on preuzeo pojmove; tok kroz koji su njegove ideje posredovale, bio je ekstremno kompliciran.³⁰ Kao neizostavan čimbenik u Hitlerovom psihopatološkom antisemitizmu, je njegovo pisanje koje datira iz 1919. godine, dakle pet godina prije *Mein Kampfa*. Tada je Hitler pisao da će “posljedica židovstva biti rasna tuberkuloza arijske rase”, što se može tumačiti da zbog preživljavanja arijske rase “Židove shvatimo kao klice tuberkuloze – takve klice treba potamaniti.”³¹ Ovu analogiju je Hitler izrazio tijekom veljače 1942. godine, u vremenu konačne odluke o istrijebljenju, rekavši: “Otkriće židovskog virusa jedna je od najvećih revolucija ikad pokrenutih u povijesti svijeta. Naša borba iste je vrste kao i ona koju su u prošlom stoljeću vodili Pasteur i Koch. Za koliko li se tek mnogo bolesti može kao uzročnik utvrditi židovski virus! Bit ćemo ponovno zdravi tek kad istrijebimo Židove.”³² U *Mein Kampfu* Hitler izlaže jednu neobičnu tezu, koju je potrebno pokušati shvatiti, analizirati i dati joj značenje povrh njegova ezoteričnog rječnika. On piše: “Crnokosi židovski mladić satima vreba, s đavolskom radošću na licu, djevojku koja ništa ne sluti, da je okalja svojom krvlju i tako otme njenom narodu. Svim sredstvima pokušava pokvariti rasne osnove naroda kojeg pokorava.”³³ Uporaba sintagme “đavolska radost na licu” trebala bi značiti da se Židov u odgovarajućem trenutku može na raznorazne načine “prilagoditi” društvenoj atmosferi i vizualno “prikazati” kako bi ostvario svoj naum, u ovom slučaju ostvarenje seksualne neizdržive pohote, jer čeka i vreba satima, koliko god je vremena potrebno. Ovime Hitler uviđa stvaran uspjeh “seksualnog” Židova koji ostvaruje spolni odnos s “tuđom” djevojkom. Međutim, što bi trebalo značiti židovska želja za seksualnim činom s kaljanjem “svojom” krvlju? Povezivanje spolnog odnosa s “kaljanjem krvlju” može pokazivati njegov *gorki i silan prijezir* prema činu spolnog odnosa arijke, koju Židov nepovratno “prlja” i “obeščašćuje”. Drugim riječima, sama *misao se pretvara u sumnju* i preoblikuje se u *patološku ljubomoru* naspram spolnog odnosa Židova s arijkom. *Misao* je dovoljan razlog da se ne bude sigurnim je li “okaljana” arijska krv, te je li ili će biti arijsko potomstvo “čisto” od židovske “zaraze”.

Pitanje mješovitih brakova Židova i “arijaca” ostalo je zakonski neregulirano, iako su još od 1933. provedene mjere društvene izolacije Židova; u travnju i svibnju 1933. nearijcima je zabranjeno vršenje dužnosti državnih zaposlenika, što

²⁸ HITLER, bez godine izdanja, 313.

²⁹ Isto, 316.

³⁰ LAQUEUR 2001, 508.

³¹ ROSENBAUM 2002, 245.

³² Isto.

³³ HITLER, bez godine izdanja, 325.

je značilo oduzimanje posla učiteljima srednjih škola i sveučilišnim profesora, odstranjeni su nearijski liječnici, uvedeno je načelo *numerus clausus* za fakultete, isključivani su Židovi iz sportskih udruženja, čemu se u srpnju 1933. pridružila i Njemačka šahovska organizacija. I Židovi unutar područja umjetnosti i novinarstva našli su se nezaposlenima. U kolovozu 1933. mnogi gradovi postavili su znakove prema kojima je Židovima postalo zabranjeno posjećivanje bazena ili mjesta za kupanje.³⁴ Gotovo da i nije bilo jasno artikuliranih prigovora diskriminaciji protiv Židova. Kada se na dnevni red stavilo pitanje spolnih odnosa Židova i nearijaca, prevladavalo je mišljenje kako se rasna čistoća može “postići samo potpunim tjelesnim odvajanjem.”³⁵ Otpočela je snažna protužidovska agitacija poznatih nacističkih novina *Der Sturmera* i urednika Juliusa Streichera³⁶. On je izjavljivao da je čak samo jedan jedini slučaj snošaja Židova nad “arijkom” dovoljan da ženi zauvijek onemogućí čistokrvno “arijsko” potomstvo.³⁷ Čak je sa skupa nacističkih liječnika u prosincu 1934. poslan brzojav ministru unutarnjih poslova Reicha, Fricku, kojim se “zahtijevaju ‘najoštrije kazne’ za svaki pokušaj spolnoga kontakta između ‘Njemice’ i Židova”, jer je samo time moguće očuvati njemačku rasnu čistoću i “spriječiti daljnje židovsko rasno trovanje i onečišćenje njemačke krvi.”³⁸

Rasna teorija u svojim korijenima sadrži čvrste teze o toksičnosti “židovske” krvi, rasnom miješanju koje smanjuje vrijednost “više” rase, te “onečišćenju” krvi. O rasnoj teoriji, kao “teorijskoj osovini njemačkog fašizma”, vrlo precizno govori Wilhelm Reich u djelu *Massenpsychologie des faschismus*, publiciranom još 1933. godine. Potpuno je razotkrivajući, dolazi do srži rasne teorije tumačenjem: “Rasna teorija polazi od pretpostavke da je ‘željeni zakon’ prirode isključivo sparivanje svake životinje sa životinjom svoje vrste... Pri svakom križanju dvaju živih bića različite ‘visine’, potomstvo mora biti nešto srednje... Taj bi se zakon po nacističkoj teoriji trebao moći prenijeti i na narode.”³⁹ No, u nacističkoj Njemačkoj rasna teorija je prvenstveno poslužila kao politička i psihološka inicijacija za proganjanje Židova. Po naravi stvari, za nacističke rasne teoretičare, rasno miješanje – miješa krv, truje se krv narodnog tijela, “nečista” krv, posebno židovska, prodire u “čistu” arijsku krv.⁴⁰ U vrijeme Hitlerove vlasti, u udžbenicima iz biologije, rasna

³⁴ GAY 1992, 256.

³⁵ KERSHAW 1998, 562. i 563.

³⁶ Julius Streicher (1885-1946), rani nacistički vođa i osobni prijatelj Adolfa Hitlera. Osnivač i izdavač “*Der Sturmera*”, najoštrijih nacističkih antisemitskih novina. Osuđen je za zločine protiv čovječnosti u nürnbergskom procesu za ratne zločine, te pogubljen u listopadu 1946. godine. Vidi u: LAQUEUR, 613. i 614.

³⁷ KERSHAW 1998, 563. i 564.

³⁸ Isto 564.

³⁹ REICH 1973, 85. i 86.

⁴⁰ Isto 91.

pripadnost je interpretirana na sljedeći način: "...najbolja arijska rasa je nordijska rasa; slijedi 'westfalijska' rasa – ona kojoj su pripadali Hindenburg i Bismarck, rasa sjedinjena sa zemljom i, na koncu, 'dinarska' rasa, rasa duboke ljubavi prema domovini. Samo je u jednom čovjeku koncentrat svih triju najboljih njemačkih rasa – u Führeru."⁴¹ U Nezavisnoj Državi Hrvatskoj su propagandno "ukorjenjivali" teoriju o rasnoj pripadnosti, te je vrlo zoran primjer u pokušaju povezivanja dr. Ante Starčevića s Poglavnikom Pavelićem kroz prizmu rasnog gledišta. U tekstu pod naslovom "RASNI LIKOVI Dr Ante Starčevića i Dr Ante Pavelića"⁴² stoji: "Isticana je gotovo redovno njihova povijesna, što više samo njihova politička važnost, dok se biološkim, rasnim elementima njihove nadmoćne i odlučne ličnosti nije posvetila nikakva pažnja... Nekom sudbonosnom nužnošću smo i mi Hrvati morali preći to vrijeme, u kojem se zaboravljalo na glas krvi, koji je kroz stoljeća odjekivao u žilama najboljih i naj snažnijih predstavnika Hrvatsva... Da uskočimo odmah u sredinu stvari. Ante Starčević je dinarac." Dalje se iznosi teorija kako je dinarska rasa nastala miješanjem armenoidne i nordijske rase, što se gledajući povijest pokazalo pozitivnim. Još u *Načelima ustaškog pokreta* iz 1933. godine, dvije su ključne točke (10. i 11.) koje ukazuju na ustaški ekskluzivizam i rasizam, koji je tijekom vremena sve jače utiskivao određenja ustaškog pokreta, a zbog kojih se odmah očevidnim uvidio karakter tek proglašene Nezavisne Države Hrvatske. U ovim dvjema točkama u *Načelima* definira se kako jedino hrvatski narod ima vladati i upravljati u svojoj državi, te da u svim državnim i narodnim djelatnostima ne smije odlučivati nitko tko po krvi nije Hrvat.⁴³

Nacistički Nürnberški zakoni i rasni zakoni u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, analizirajući definiciju Židova, bili su *gotovo preslika*. Nacistička definicija Židova postavljena je "tako široko kao što to ona nikad nije bila u glavama protužidovskih hušakačva svjetine."⁴⁴ Nacističko političko vodstvo ni poslije nije pokušalo do kraja "definirati" Židove, čak je 1943. godine, u vremenu provođenja sveopćeg istrjebljenja Židova, Himmler zabranio bilo kakvo preciznije zakonsko definiranje židovstva, naglašavajući: "Takav dogmatizam veže nam ruke."⁴⁵ Nürnberški zakoni o državljanstvu (*Reichsbürgergesetz*) i o zaštiti njemačke krvi i njemačke časti (*Gesetz zum Schutze des Deutschen Blutes und der Deutschen Ehre*) obznanjeni su na konvenciji nacističke stranke 15. rujna 1935, javno su proglašeni 16. rujna 1935, a stupaju na snagu 30. rujna 1935. godine. Temeljem tih zakonskih odredbi uslijedit će prva dopuna odredbi od 14. studenog 1935, a na temelju točke 3. Zakona o državljanstvu Reicha od 15. rujna 1935, koja "definira" osobe kao Židove.

⁴¹ HILLEL 1976, 22.

⁴² *Hrvatski narod* (Zagreb), 13. lipnja 1942, 3.

⁴³ KRIZMAN 1978, 118.

⁴⁴ RUTHERFORD 1975, 31.

⁴⁵ Isto.

Precizno ćemo pogledati kako se definiraju osobe koje “vrijede” kao Židovi, a prema nacističkim i prema ustaškim zakonskim odredbama.

*PRVA DOPUNA ODREDBI OD 14. STUDENOGA 1935. GODINE*⁴⁶

“Točka 5.

(1) Židov je osoba, koja potječe barem od troje predaka drugog koljena, koji su u potpunosti Židovi po rasi...

(2) Židov je, također, osoba koja potječe od dva pretka drugog koljena, koji su u potpunosti Židovi po rasi, i to u ovim slučajevima:

ako su bile članovi židovske vjerske zajednice u trenutku kada je ovaj zakon proglašen, ili se priključili židovskoj zajednici kasnije;

ako su bili u braku s osobom koja vrijedi kao Židov, u trenutku kada je ovaj zakon proglašen, ili se kasnije vjenčali s osobom koja vrijedi kao Židov;

ako potječu iz braka s osobom koja vrijedi kao Židov, u smislu odredbe (1), a koji je sklopljen poslije stupanja na snagu Zakona o zaštiti njemačke krvi i njemačke časti od 15. rujna 1935. godine;

ako potječu iz izvanbračne veze s osobom koja vrijedi kao Židov, u smislu odredbe (1), a rode se poslije 31. srpnja 1936. godine.”

*USTAŠKA ZAKONSKA ODREDBA O RASNOJ PRIPADNOSTI OD 30. TRAVNJA 1941. GODINE*⁴⁷

“Točka 3.

Kao Židovi u smislu ove zakonske odredbe vrijede:

Osobe, koje potječu barem od troje predaka drugog koljena (djedova i baka), koji su Židovi po rasi. Djedovi i bake vrijede kao Židovi, ako su Mojsijeve vjere ili su se u toj vjeri rodili.

Osobe, koje imaju dva predka drugog koljena, koji su Židovi po rasi, i to u ovim slučajevima:

ako su bile 10. travnja 1941. pripadnici Mojsijeve vjere ili ako su kasnije na tu vjeru prešli;

ako imaju bračnog druga, koji vrijedi kao Židov u smislu 1.;

ako su poslije stupanja na snagu ove zakonske odredbe sklopili brak s osobom, koja ima dvoje ili više predaka drugog koljena Židova po rasi, i potomci iz takvog braka;

ako su nezakonita djeca sa Židovima u smislu 1., a rode se poslije 31. siječnja 1942...

osobe, koje su poslije stupanja na snagu ove zakonske odredbe sklopile obilježnjem zakonske odredbe o zaštiti arijske krvi brak, koji je zabranjen i njihovi potomci.

Osobe, koja su nezakonita djeca Židovki u smislu 1.”

⁴⁶ <http://cghs.dade.k12.fl.us/holocaust/laws.htm>.

⁴⁷ Nezavisna Država Hrvatska, *Zakoni, zakonske odredbe, naredbe i t. d.*, I, 1941, 110.

Treba istaknuti, prema Nürnberškim zakonima i njihovoj prvoj dopuni od 14. studenoga 1935. godine, u točki 7. stoji: "Führer i kancelar Reicha je ovlašten osloboditi bilo koga od propisa ovih administrativnih odluka." Također, u točki 1. se napominje kako se posjedovanje državljanstva Reicha odnosi na osobe kojima ministar unutarnjih poslova Reicha, u dogovoru sa zamjenikom Führera, pokloni državljanstvo. No, isto tako se ističe kako ministar unutarnjih poslova Reicha, u dogovoru sa zamjenikom Führera, može opozvati već dodijeljeno državljanstvo Reicha.⁴⁸ U Nezavisnoj Državi Hrvatskoj su, također, predviđene iznimke po kojima "osobama koje su se prije 10. travnja 1941. iskazale zaslužnima za hrvatski narod, napose za njegovo oslobođenje, kao i njihovim bračnim drugovima i potomcima iz takvoga braka može poglavar države izvan propisa ove naredbe priznati sva prava, koja pripadaju osobama arijskog porijekla."⁴⁹

Odmah po proglašenju Nürnberških zakona, prema kojima je Židovima oduzeto državljanstvo, ugrožena osnovna egzistencija, čak i među najoptimističnijim uglednim američkim Židovima postalo je jasno kako je emigracija jedino rješenje. Još dvije godine ranije, u rujnu 1933., u pismu Albertu Einsteinu, rabin Wise⁵⁰ izražava nadu kako će se iznošenjem na vidjelo „iskazivanjem beznadnosti situacije“, „u najmanjoj mjeri probuditi Ameriku“. Zaista, od prvih dana njemačke krize, vođe američkih Židova razmatrali su i uvažavali „dramatičnost – ili masakri tamo ili javne demonstracije i okupljanja ovdje – kao jedina metoda stvarnog razbuđivanja slobodoumnog svijeta“. No, ostaje činjenica da Nürnberški zakoni, koji su izazvali ogromnu kritiku u američkom tisku, nisu uspijevali uznemiriti službeni Washington.⁵¹ S druge strane, predstavnici glavnih europskih židovskih organizacija sastali su se na konferenciji u Londonu 14. listopada 1935, kako bi raspravili o protestnim aktivnostima protiv Nürnberških zakona. Nakon iscrpljujuće rasprave, gotovo ništa nije odlučeno, osim da su protesti sveukupno gledajući nepogodni za trenutno stanje, te kako bi bilo uputno da se još, bez konkretne odluke, malo pričekaju.⁵²

⁴⁸ <http://cghs.dade.k12.fl.us/holocaust/laws.htm>.

⁴⁹ GOLDSTEIN 2001, 119.

⁵⁰ Rabin Stephen S. Wise (1874-1949), rođen je u Budimpešti i doveden u SAD u dobi od sedamnaest mjeseci. Osniva 1907. godine *Free Synagogue* u New Yorku, a 1922. utemeljuje Židovski institut religije (*Jewish Institute of Religion*) u New Yorku. Vjerojatno je bio, uz Louisa Brandeisa, od američkih Židova najbliži predsjedniku Wilsonu. Woodrow Wilson ga je zapazio još 1898. kada je Wise bio tajnik Federacije američkih cionista (*Federation of American Zionists*), organizacije koja 1918. postaje Cionistička organizacija amerike (*Zionist Organization of America*). Jedan je od osnivača Američkog židovskog kongresa (*American Jewish Congress*). Vidi u: G. DALIN & J. KOLATCH, 2000, 139. Rabin Wise prvi je predsjedavao Američkim židovskim kongresom (*World Jewish Congress*), organizacijom koja s djelovanjem započinje 1936, organizirajući masovne protunacističke skupove u SAD-u, vršeći pritisak na američku administraciju zbog pomoći europskim Židovima. Vidi u: LAQUEUR 2001, 695.

⁵¹ NE'EMAN ARAD 2000, 180.

⁵² Isto 182. i 183.

Kako je i najavio u zagrebačkom *Novom listu*, ministar pravosuđa Nezavisne Države Hrvatske dr. Mirko Puk, tako su rasne zakonske odredbe i donijete: "Uzeli smo za bazu i za uzor njemački zakon o Židovima. Na izradbi ovog važnog zakona sudjeluju naši najbolji pravnici i biolozi."⁵³ Rasne zakonske odredbe u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj proglašene su gotovo odmah po ustaškom preuzimanju vlasti, postojeći ustaški antisemitizam posve je podrazumijevao⁵⁴ proklamiranje takvih odredbi protiv Židova. U velikoj mjeri ove zakonske odredbe učvrstile su ustašku vlast i simpatije Trećeg Reicha, te su stoga i donesene vrlo brzo i sadržajno gotovo identične. U sjećanjima ministra hrvatskog domobranstva, vojskovođe, doglavnika i krilnika Slavka Kvaternika stoji: "Nijemci su znali nešto o Pavelićevim obavezama prema Italiji, pa su ga imali u šakama – ili židovski zakoni, ili... itd. Ti su zakoni bili oštri, ali s mnogim ublažavajućim stavkama koje su dozvoljavale čovječanski postupak i spasavanje Židova."⁵⁵ No, Kvaternikove "ublažavajuće stavke, čovječni postupak i spašavanje" rezultirale su da u genocidu u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj strada gotovo 80% židovske zajednice⁵⁶. U višestoljetnoj prošlosti Židova, progona i pogroma, židovski narod "nikad prije nije bio izložen tako sveobuhvatnom pokušaju da ga se posve uništi. Nakon pada Jeruzalema Rimljani su za Židove imali tri rješenja: poubijati, upokoriti ili odvesti u ropstvo. I španjolska inkvizicija u svojem najsureovijem razdoblju ostavljala je Židovima tri mogućnosti: pokatoličenje, smrt ili progonstvo. Jedini Hitler nije ostavljao nikakva izbora: on je svim Židovima namijenio samo smrt. Istrebljenje cijelog naroda, konačno rješenje, 'Endlösung der Judenfrage'."⁵⁷

Ustaška protužidovska novinska propaganda na podlozi nacističke rasne teorije

Glavna težišta u provođenju protužidovske propagande u vodećem zagrebačkom ustaškom tisku tijekom postojanja Nezavisne Države Hrvatske, obilježavaju više zasebnih propagandnih programskih cjelina. Pod propagandnim programom podrazumijevamo sadržajnu kohezivnost emitiranih istovrsnih propagandnih teza. Za potrebe dnevno-političke propagande, osmišljavani su protužidovski sadržaji,

⁵³ *Novi list* (Zagreb), 30. travnja 1941, 5.

⁵⁴ U svibnju 1945. prilikom saslušanja doglavnik Mile Budak tvrdio je da su svi članovi ustaške vlade imali antisemitski stav, dok je vojskovođa Slavko Kvaternik u ožujku 1947. godine pri saslušanju kazivao da su svi članovi ustaške vlade smatrali rasne zakonske odredbe protiv Židova nužno potrebnim, ali i osjećali izvjesnu prisiljenost za njihovo donošenje. Vidi u: GOLDSTEIN 2001, 582. Prema sjećanjima vojskovođe i doglavnika Nezavisne Države Hrvatske Slavka Kvaternika, "prvi izgredi" kako ih on naziva, "ustaša povratnika otpočeli su u Zagrebu kratko vrijeme iza njihova dolaska. Oni su, ne pitajući nikoga, oduzimali stanove građanima, u prvom redu Židovima, isto što su činili Nijemci i Talijani." Vidi u: KISIĆ-KOLANOVIĆ 1997, 202.

⁵⁵ KISIĆ-KOLANOVIĆ 1997, 204.

⁵⁶ GOLDSTEIN 2001, 636.

⁵⁷ GOLDSTEIN 1988, 181.

te su segmentirane konkretne idejne konstrukcije, koje su determinirale izvrsnost i učinkovitost ustaških propagandista. Dominantna ideja u emitiranju medijskih poruka sastojala se u njihovoj jednostavnosti, kako bi se učinkovito ostvarilo načelo lako pamtljivih poruka usmjerenih širokom čitateljstvu. Protužidovska propaganda u osnovi je sadržavala manipulaciju istinama, poluistinama, do potpunih laži.

U temeljnom smislu možemo determinirati tri tipa propagandne uporabe protužidovskih sadržaja. Emitirana je čisto protužidovska propaganda, uz plasiranje edifikativne i sufiks propagande.⁵⁸

Čista propaganda protiv Židova predstavljena je kao početna i temeljna, ostavila je upečatljiv i neizbrisiv “mentalno-socijalni trag”, a naj snažnije se očitovala u periodu od travnja do srpnja 1941. godine. Čisto protužidovski sadržaji primarno su orijentirani na Židove, te u cjelini podvrgnuti protužidovskim propagandnim učincima. Protužidovska propaganda u prvim mjesecima postojanja Nezavisne Države Hrvatske svakodnevno je ostvarivala sve intenzivniji učinak društveno-psihološke pripreme za brutalnu i surovu stvarnost masovnih deportacija Židova. Edifikativnom propagandom ostvarivao se multiforman učinak. Naime, “ucjelpljivani” su pogodni motivi o Židovima, unutar primarno nežidovskih sadržaja koje je trebalo negativno prezentirati. Ovu vrstu protužidovske propagandne djelatnosti možemo okvalificirati kao aktivnost kojom se u izvjesnoj sadržajnoj cjelini “podize”, “okrepljuje” i “poboljšava” propagandna manipulacija. Sufiks propaganda ne može se ni u kojem smislu smatrati kao efemerna. Ovom propagandnom metodom nastojao se efikasno prikovati protužidovski dodatak ili dometak uz izvjesni pojam, kako bi se pojačao negativni dojam kroz asocijaciju ocrnjenog i anatemiziranog židovstva.

Ustaška politika tretirala je “židovsko pitanje” isključivo kao *rasno pitanje* od samog početka tj. od travnja 1941. godine, do zaključivanja “konačnog rješenja” židovskog pitanja u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj u svibnju 1943. godine. Redovito se naglašavalo prilikom poziva za evidentiranje Židova po raznim gradovima Nezavisne Države Hrvatske, kao i u raznim naredbama uperenim protiv Židova, kako je *vjerska pripadnost* irelevantna. Odmah u prvim danima svibnja 1941. javno se obznanjuje: “Kod Židova prevladava orijentalna i prednjeazijska rasa s primjesama mongolske i crnačke rase, ali Židovi imaju i kojih 20% primjese europske rasne zajednice.”⁵⁹ U Zagrebu se zbog provedbe masovnog evidentiranja za dodjeljivanje židovskih znakova od 23. do 28. svibnja 1941, naređuje svim Židovima da se odazovu, muškog i ženskog spola, bez obzira na starosnu dob i *vjeroispovijest*,⁶⁰ pri čemu su i kasnija naređenja zbog provedbi evidenti-

⁵⁸ Determiniranje i nazivi tri tipa propagandne uporabe protužidovskih sadržaja, kao čiste, edifikativne i sufiks propagande, izvorno proizlaze iz autorovog pristupa analizi teme.

⁵⁹ *Hrvatski narod* (Zagreb), 3. svibnja 1941, 7.

⁶⁰ *Novi list* (Zagreb), 23. svibnja 1941, 6.

ranja stavljala naglasak na to da se poziv odnosi na sve osobe bez obzira kojoj vjeroispovijesti pripadale, te sve do upućivanja zadnjeg naređenja za pristupanje evidentiranju svih preostalih zagrebačkih Židova od 8. do 12. ožujka 1943. godine, bez obzira na državljanstvo, *vjeroispovijest* ili vrijeme prelaska na drugu vjeru.⁶¹ Međutim, nekoliko dana prije konačnog sloma ustaške države, donesena je, u nekoliko redaka, Zakonska odredba o izjednačavanju pripadnika Nezavisne Države Hrvatske s obzirom na rasnu pripadnost od 3. svibnja 1945. godine.⁶² Famosno "poništenje" Zakonske odredbe o rasnoj pripadnosti od 30. travnja 1941. godine nije uvjetovano ustaškom ideološkom preobrazbom, naime ova Zakonska odredba donesena je iz političkog pragmatizma.⁶³

Ustaški propagandisti su tvrdili, poput nacista, kako Židovi jesu narod, no i specifična rasa, kako svakog Židova na svijetu u prvom redu određuju njegove urođene rasne karakteristike koje su nepopravljive. Židove se pojednostavljeno zove "rasa zla", antisemitizam se smatra obranom od Židova, kao "težnja da se razori leglo zla", uz okultizam kako se židovstvo "uvuklo u organizam naroda... da truje i razara."⁶⁴ Rasno "prikazivanje" Židova ne može se drugačije "obistiniti" ako nije magičan i mističan. Kao suprotnost rasnoj čistoći, Židovi se označuju "kugom", "zarazom", "truleži", raspoznaje ih se kao "strano tijelo koje nastaje u drugom životnom tijelu"⁶⁵ Primjerice, Židovi se optužuju da šire oko sebe zarazu samim svojim postojanjem, jer zrače oko sebe židovskim duhom, koji odiše iz njihove krvi i talmudističkog amorala. Ukazuje se na to da su Židovi sinonim "podlosti, varanja, gramzljivosti, nemorala i tudjinstva", a takvi su prema svojim urođenim rasnim negativnim osobinama, te su stoga "široki hrvatski narodni slojevi uvijek prezirali Židova i prema njemu osjećali prirodnu odvratnost."⁶⁶ Prezir prema spolnim odnosima Židova i arijaca nudi se za jednu od mogućnosti "zaraze" klicama židovske rase. Rasa je pojam koji se definira vječnom vrijednošću, naznačuje se neprikosnovena potrebitost za očuvanjem njene čistoće, pošto se može miješanjem uprljati, iskvariti i uništiti. To vrijedi najviše za Židove koji su najveća suprotnost

⁶¹ *Nova Hrvatska* (Zagreb), 5. svibnja 1943, 5.

⁶² *Hrvatski narod* (Zagreb), 5. svibnja 1945, 1.

⁶³ Već idućeg dana, 4. svibnja 1945, Vjekoslav Vrančić, uz Andru Vrkljana, upućen je "u ime vlade NDH u Caserti kako bi uručio njezin memorandum feldmaršalu Haroldu Alexanderu, zapovjedniku savezničkih snaga na Sredozemlju, u kojemu se nastojala zagovarati opravdanost opstanka NDH te isticala želja da se stavi pod okrilje zapadnih Saveznika." Vidi u: Tko je tko u NDH 1997, 419 i 420. Htijenju ustaškog vodstva za odlazak i dolazak pred zapovjednika savezničkih snaga na Sredozemlju moralo je obvezno prethoditi formalno odbacivanje rasnih zakonskih odredbi. Ova ustaška inicijativa ne samo da je unaprijed bila osuđena na propast, već nije niti provedena. Već kraj Venecije Vrančića i Vrkljana su privede i zatočile britanske vojne snage. Vidi u: *Tko je tko u NDH* 1997, 421.

⁶⁴ *Novi list* (Zagreb), 18. svibnja 1941, 9.

⁶⁵ *Novi list* (Zagreb), 8. svibnja 1941, 2.

⁶⁶ *Novi list* (Zagreb), 6. srpnja 1941, 4.

arijcima. Karakteristike židovske rase izvire iz imaginarne percepcije pojma krvi, negativne rasne osobine su “Židovima u krvi, naslijedjene iz naraštaja u naraštaj, te je neozbiljno pretpostaviti, da bi ih se oni mogli ikada osloboditi.”⁶⁷ Sukladno tome, svi su Židovi na cijelom svijetu ista rasa, ista krv, ista prijatna za očuvanje rasne čistoće viših rasa. Zato među Židovima nema nikakve razlike, pa će židovska djeca biti poput njihovih roditelja, a roditelji su onakvi kakvi su nekad bili židovski starci i starice. Na taj način svi Židovi predstavljaju jedan nepromjenljiv i prepoznatljiv rasni “lik” i kolektiv, koji posjeduje biološki zadane rasne karakteristike, identične po svakog pripadnika židovske rase. Prema tome, piše se kako “sama vjera ne bi bila dovoljna, kada se pod tim odgojem duha ne bi skrivala krv. Oni su narod koji je različit od drugih naroda tjelesnim i duhovnim oznakama.”⁶⁸

Ustaška propaganda je za židovski ideološki izvor “odredila” Talmud. Talmud se naziva čistim zlom, zlo Talmuda jest ogledalo duše svakog Židova, a Talmud se ucjepljuje u dušu uz prve životne spoznaje kod židovske djece. Oštro se obrušavajući na Talmud, moglo se pročitati kako su se na Talmudu “opijale generacije židovstva i stvorile rasu koja u svojoj krvi nosi pakao”⁶⁹, ili pak da je Talmud najvažnija židovska vjerska knjiga, koja “sadrži smjernice i propise njihovog podlog života.”⁷⁰ Talmud je, prema tvrdnjama ustaških propagandista, vanjski dokaz i indikator židovskih rasnih osobina. Židovska vjera se označava kao “najisključivija i najnasilnija.”⁷¹ Propagandnim putem Talmuda, “tog otrovnog vrela židovske zloće i podlosti”⁷², te svete židovske knjige, Židovu je, čak, slobodno ubiti nežidova, jer ubijajući ga, nije počinio zločinstvo, pošto nežidov nije čovjek. U ustaškom tisku moglo se pročitati kako po Talmudu “samo su židovi ljudi, a ostali narodi samo su vrste životinja.”⁷³ Prema Talmudu se ustaška propaganda određuje kao prema “kugi čovječnosti i morala”, pišući kako ne smijemo “udisati zrak talmudske ideologije, jer nas on okužuje i rastače naš narodni organizam oslabljujući ga i vodeći u smrt.”⁷⁴ Smišljeno se ističe da Židovi svuda ističu Toru, ali se u životu i radu služe jedino Talmudom. Javnosti su se nemilice nudile neistine o tome što propovijeda Talmud: “Nežidovi su stvoreni da služe židove... Židov neka ide posljednji u rat... Bog je stvorio Nežidove, i premda su oni ravni životinjama, dao im je čovječiji oblik, jer ne dolikuje židovu da bude služen od marve. Zato ga služe životinje u čovječjem obliku... Nežidovu je dopušteno učiniti sve i

⁶⁷ *Novi list* (Zagreb), 7. lipnja 1941, 6.

⁶⁸ *Hrvatski narod* (Zagreb), 6. svibnja 1941, 9.

⁶⁹ *Novi list* (Zagreb), 18. svibnja 1941, 9.

⁷⁰ *Novi list* (Zagreb), 3. svibnja 1942, 6.

⁷¹ Isto.

⁷² *Nova Hrvatska* (Zagreb), 3. svibnja 1942, 5.

⁷³ *Nova Hrvatska* (Zagreb), 9. srpnja 1943, 4.

⁷⁴ *Hrvatski narod* (Zagreb), 16. lipnja 1941, 7.

svaku nepravdu... Dopusšteno je nežidovsku vlast prevariti za carinu... Ako svoje predpostavljene Nežidove ne možeš pridobiti pomoću jela, ti ih pridobi pomoću novca..."⁷⁵ Istina je, međutim, sasvim drugačija: kako se Bog ne može spoznati nikako drugačije nego samo kroz objavu Njegove volje koju je prenio Mojsiju, nije se Tori moglo ništa niti dodati niti oduzimati, pošto dolazi od Boga i sadrži sve, vječna je i nepromjenljiva. Talmudska misao samo služi objavi Božje volje, potpuno je podložna riječima Biblije, od Boga dane. Talmud se neprestance poziva na tekst Biblije, što se čini zbog potvrde neke misli, pa doslovce možemo kazati da riječ Talmuda govori o riječi Biblije.⁷⁶ "Talmud definira novu dijalektiku, postavlja pravila hermeneutike što omogućuje pristupiti spoznaji volje Božje koja je cijela izražena u Bibliji."⁷⁷

U ustaškoj propagandi posebna pažnja, koja je vrlo lako mogla izazvati nesnošljivost i mržnju prema Židovima, posvećena je teoriji o židovskoj superiornosti, židovskom ekskluzivizmu. Prema tako plasiranoj ideji, Židovi misle kako su baš oni pozvani da ostvare gospodstvo nad svim narodima svijeta. Židovska nadmoć nad svim drugim narodima nerijetko se povezuje sa židovskim vjerovanjem u ideju izabranog naroda, pa umišljena premoć Židova u propagandnim nastojanjima poprima značenje nadutosti i oholosti. Opisuje ih se kao narod koji je po vjerskoj naravi ekskluzivan, židovska vjera se ističe najvećom zaprekom da se Židovi "stope" s ostalim rasama, stoga što je "kod Židova vjerski zakon ujedno i građanski zakon i obratno."⁷⁸ Ali, kod isticanja židovske superiornosti i ekskluzivnosti ne stavlja se primarni akcent na tumačenja, koja bi svoj glavni izvor pronalazila u židovskoj vjeri, jer mnogo dublje značenje od židovske vjere poprima pojam židovske krvi koja ih i "čini" rasom. Lažne optužbe kako su Židovi osvajali tuđe zemlje, alegorično su kazivanje kakva je "najdublja istina židovske duše: Nežidovi će kleknuti pred božjim narodom u lancima kao zarobljenici"⁷⁹. Jer u njima postoji "duboki prezir za sve one koji nisu članovi izabranoga, kraljevskog naroda"⁸⁰, a židovstvo "ne pripušta nikoga u krilo svoje vjerske porodice nego osudjuje na mržnju i vječni progon sve one, koji ne pripadaju židovskoj rasi"⁸¹. Od izuzetne je važnosti napomenuti kako izabranost nije "rasna"; ono što je dano Abrahamu kao Židovu bila je njegova vjera, a ne njegova krv.⁸² Antisemiti dugo i uporno nastoje prikazati vjerovanje Židova u izabranost kao njihovo svojstvo nacionalne supe-

⁷⁵ *Nova Hrvatska* (Zagreb), 20. rujna 1942, 5.

⁷⁶ CHOURAQUI 1982, 30. - 33.

⁷⁷ Isto 31.

⁷⁸ *Hrvatski narod* (Zagreb), 6. svibnja 1941, 9.

⁷⁹ *Hrvatski narod* (Zagreb), 15. lipnja 1941, 8.

⁸⁰ Isto.

⁸¹ *Hrvatski narod* (Zagreb), 6. svibnja 1941, 9.

⁸² PRAGER and TELUSHKIN 1983, 44. i 45.

riornosti, dok se zastupa i mišljenje kako je izabranost kod Židova ustvari njihov pokušaj da ovladaju cijelim svijetom. Židovska izabranost “oduvijek je značila da su Židovi vjerovali za sebe da ih je Bog izabrao da šire moralni monoteizam svijetu i da budu ‘svjetlo za druge narode’. Sva druga značenja koja se pripisuju židovskoj izabranosti nisu židovska.”⁸³ Po Bibliji svi su narodi jednaki pred Bogom: “‘Zar vi niste kao djeca Etiopije za mene, djeco Izraela?’”, kaže prorok Amos. Bog je izabrao Židove, ‘ne zato što ste veliki, zaista vi ste među najmanjim narodima’, već jednostavno zato što su potomci prvog etičkog monoteista Abrahama. To je njihova jedina zasluga... Židovi su izabrani samo da izvrše zadatak.”⁸⁴

U propagandnom tisku Židovi su predstavljani kao narod koji je osuđen na vječito lutanje po svijetu, oni su bez vlastite domovine, svugdje su stranci, uljezi i paraziti, koji su uvijek dolazili među druge narode u njihove zemlje. Pripisuje im se gubitak osjećaja za pojam zavičaja, uviđajući kako židovska povijest “predstavljala lanac neprekidnog lutanja.”⁸⁵ Zbog njihovog učvršćivanja i ukorjenjivanja u nekoj zemlji, pridobivajući svojim lukavstvom raznorazne povlastice i bogatstvo, ukazuje se na “početak mržnje kod domaćina”, jer “židovski narod... nametnički živi u zemljama drugih naroda.”⁸⁶ Židovi su, prema tome, sami krivi za otpor koji je nastajao protiv njih u raznim zemljama, svugdje su tobože svojom krivicom doživljavali isto: otvoreno neprijateljstvo, pogrome i uništavanja. Jer “niti jedan narod starog kulturnog svijeta nije Židove pozvao u svoju sredinu... već su se Židovi... ušuljali malo po malo, gotovo neopaženo”⁸⁷. Pa i svaki od naroda starog svijeta počeo je identično poimati Židove, počeo ih je smatrati “parasitom na svom tijelu, crvom, za kojeg je osjećao, da mu rastače njegovo zdravo tijelo, i snagom koja mu neopaženo razara obitelj, selo, općinu, grad i državu”, ali se niti jedan narod nije znao od Židova obraniti, a i onda u davnini Židov je bio isti kao i danas, u svakom svom radu služio se “laži, prevarom, lukavštinom, neiskrenošću, himbom, a po potrebi i umorstvima.”⁸⁸ Stoga se nakon tolikih stoljeća “vodi završna borba za njihovo uništenje i oslobodjenje svijeta i uljudbe od grozne more.”⁸⁹ Ustaška propaganda je izričito zastupala tvrdnje da Palestina nije domovina Židova, da je bila i da će ostati arapska, bez obzira što se potiskivanjem arapskog stanovništva omogućuje useljavanje što većeg broja Židova. Ostaje nepromijenjenim stajalište da je židovstvo čvrsto internacionalno, te bi ono i nadalje, “sve kad bi Židovi i dobili vlastitu državu, ostalo internacionalno.”⁹⁰ Predbacuje im se kako “Židovi ne teže za romantikom Palestine. Za njih bi Jeruzalem bio uporište, kruna židovskih

⁸³ Isto, 43.

⁸⁴ Isto.

⁸⁵ *Nova Hrvatska* (Zagreb), 29. lipnja 1943, 5.

⁸⁶ *Hrvatski narod* (Zagreb), 4. svibnja 1941, 6.

⁸⁷ *Novi list* (Zagreb), 24. svibnja 1941, 5.

⁸⁸ Isto.

⁸⁹ *Nova Hrvatska* (Zagreb), 3. svibnja 1942, 5.

političkih ciljeva, a daljnje njihove aspiracije idu za pripojenjem Sirije i Libanona toj židovskoj državi.”⁹¹ Drugim riječima, imputira im se da uopće nemaju osjećaj za pripadnost vlastitoj domovini, nego samo svojem imperijalizmu i podjarmljivaju drugih naroda. No, židovska stremljenja idu u pravcu “osvajanja” Palestine, a “Roosevelt i njegov ‘trust mozgova’ – u kojemu sjede sve sami čistokrvni židovi – u novije doba vodi posebnu brigu o Palestini.”⁹² U američkom predsjedniku se pronalazi glavni inicijator koji ima moć ostvarenja židovskih planova. Tako se sugerira da “predsjednik Roosevelt bdiye nad sudbinom židovstva, te da će nakon svršetka rata, kada on pristupi preuredjenju svieta, uzkrsnuti i veliko židovsko carstvo na Blizkom Iztoku s Tel-Avivom kao prijestolnicom.”⁹³ Učestalo se piše o, navodnom, židovskom nasilju i teror u Palestini. Izdvajamo eklatantan primjer: “Arapci međjutim stupaju u borbu za svoju samoobranu. Proglašuju obći štrajk. Odmazda britanske okupatorske soldateske je više nego li strašna. Arapci su pušteni na milost i nemilost židovima, koji su nadležni, da bez ikakva saslušanja ili izpita uhićuju, ubijaju nedužne ljude, pa čak i djecu... Sada Židovi započinju svoju neukrotivu hajku protiv arabskih starosjedilaca, koji se sada trebaju eliminirati.”⁹⁴ Na koncu se “raskrinkava” židovski plan: “Nastojanje židovske organizacije stvorene za osvajanje Palestine išlo je u posljednje vrijeme za tim da se u ovu zemlju privuče što više židovskih useljenika, kako bi se na taj način u budućnosti, kod odlučnog diplomatskog zahvata, moglo nastupiti s brojčanom nadmoći Židova prema Arapima.”⁹⁵ Međutim, stvarnost je izgledala drugačije. Britanska vlada 17. svibnja 1939. godine objavljuje famoznu *Bijelu knjigu*, po kojoj će se ravnati britanska politika prema Palestini do samog kraja, 15. svibnja 1948. godine. Ključni akcenti *Bijele knjige* su na očuvanju arapske većine, očuvanju područja koje će biti binacionalno, s time da Židovi “neće imati više od trećine stanovništva.”⁹⁶ O višestoljetnoj emotivnoj vezi i neugaslom sjećanju na egzil i svoju domovinu, čitajući proklamaciju o proglašenju nezavisne i suverene države Izrael 14. svibnja 1948. godine, David Ben Gurion je, između ostalog, kazao: “Zemlja Izraelova je mjesto nastanka židovskog naroda. Ovdje je izrastao njegov duhovni, religijski i politički identitet. Ovdje je on imao svoju državu, stvorio kulturne vrijednosti od nacionalnog i svjetskog značenja i dao čovječanstvu vječnu Knjigu nad knjigama. Nakon što je silom istjeran iz svoje zemlje, narod je zadržao vjeru tokom čitave dijaspore i nikad se nije prestao moliti i nadati se povratku u nju...”⁹⁷

⁹⁰ *Nova Hrvatska* (Zagreb), 29. lipnja 1943, 5.

⁹¹ Isto.

⁹² *Hrvatski narod* (Zagreb), 6. ožujka 1943, 5.

⁹³ *Spremnost* (Zagreb), 14. ožujka 1943, 1.

⁹⁴ *Nova Hrvatska* (Zagreb), 8. prosinca 1943, 2.

⁹⁵ *Hrvatski narod* (Zagreb), 2. prosinca 1943, 3.

⁹⁶ BALETIĆ 1988, 274.

⁹⁷ Isto, 341.

Misticizam židovskog duha nosi određenje “zračnja” iz židovske rase, koju čini krv. O “duši rase” govori nacistički rasni teoretičar Alfred Rosenberg u svom djelu *Mythus des 20. Jahrhunderts*: “Duša, međutim, znači rasu gledanu iznutra. A rasa je, obratno, vanjski svijet duše.”⁹⁸ Židovski duh je tuđi i strani duh, koji se u vanjskome svijetu rasplinjuje iz nutrine židovskog bića, odnosno židovske krvi. Unutrašnjost židovske rase propagandno je definirana vječnim karakteristikama sadržanim u židovskoj krvi, dok židovska krv jest životnost ili životna supstancija za stvarnu vanjsku pojavu “zadaha” duše židovske rase. Amoralne karakteristike židovske rase iskazuju se židovskim duhom. U tom smislu, iznosimo idejnu konstrukciju na koju ukazuje nacistička rasna teorija: “krv definira rasu” – “rasa diše dušom” – “duša zrači duhom”. Mistificiranje židovske rase, njihove duše, njihovog duha, eskalira do učestale teze kako je “židovstvo postalo rak-rana na živom tijelu svakog naroda, kojeg ono zarazi.”⁹⁹ Rasprostriranje židovskog duha primjetno je u jednom od Pavelićevih javnih istupa u Zagrebu, u kojem označuje Židove kao “najodurnije kapitaliste”, nastavljajući u svom izlaganju: “... ali budite sigurni da će isto tako proći i oni drugi kapitalisti, koji nisu židovi, ako u hrvatskoj državi židovski budu radili.”¹⁰⁰ Židovski duh se u svom punom izražaju ogleda u “marksizmu, komunizmu i boljševizmu”, te slijedi kako “židovstvo vjerno svome duhu pristupa najočajnijim sredstvima, nemilosrdnom razaranju i uništavanju svih dobara.”¹⁰¹ Mistificirajući židovski duh, o “demonskim” Židovima se servira imaginacija, u službi protupartizanske propagande: “Oni su majstori za širenje alarmantnih vesti, djela sabotaže i atentata. Oni imaju čudnu moć, da ta svojstva poput kakve kužne bolesti prenose na svoje saučestnike, koji djeluju i kad su židovi uklonjeni.”¹⁰²

Jedna od osnovnih teza propagandnih napada na židovsku zajednicu u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, bilo je uvjeravanje da su Židovi uvijek bili protiv samostalne hrvatske države i protiv probitaka hrvatskog naroda. Čak se “fabričara” ideja: “Hrvati su se već od svog doseljenja u današnju postojbinu morali boriti protiv ovih nametljivaca i izrabljivača.”¹⁰³ U travnju 1941. godine Židove se proziva da su uzrok “tolikih neuspjeha i tolikih nedaća hrvatskog naroda”, zbog čega se odmah pod vodstvom Poglavnika pristupilo “iskorjenjivanju ovih zala.”¹⁰⁴ Ustaški pokret određuje “židovstvo kao jednog od najvećih neprijatelja hrvatskoga naroda.”¹⁰⁵ Na “pripremljenom” psihološkom polju, određeno je da

⁹⁸ REICH 1973, 92. i 93.

⁹⁹ *Novi list* (Zagreb), 7. lipnja 1941, 6.

¹⁰⁰ *Novi list* (Zagreb), 21. srpnja 1941, 16.

¹⁰¹ *Novi list* (Zagreb), 30. rujna 1941, 19.

¹⁰² *Spremnost* (Zagreb), 13. rujna 1942, 1.

¹⁰³ *Nova Hrvatska* (Zagreb), 3. svibnja 1942, 6.

¹⁰⁴ *Hrvatski narod* (Zagreb), 24. travnja 1941, 2.

¹⁰⁵ *Spremnost* (Zagreb), 3. svibnja 1942, 4.

su vlasti Nezavisne Države Hrvatske odlučne u volji “da temeljito raskuže naš javni život od požidovčenja.”¹⁰⁶ Židovima se predbacuje ravnodušnost i bešćutnost prema sudbini hrvatskog naroda, te se tvrdi da su sve što im se događa “potpuno i zaslužili.”¹⁰⁷ Židovske liječnike se stavlja na zao glas kao glavne “abortere”, koji su planski obavljali “zločinački posao oko uništavanja hrvatskog pokoljenja”, koji su “s krajnjom besavjesnošću iz čisto sebičnih motiva ubijali živote hrvatske djece.”¹⁰⁸ U tekstu pod naslovom *Židovi kao tvorničari andjela*, izlaže se teorija kako su Židovi takvom svojom praksom upropaštavali nežidove, a sebi donosili “užitke i izravne koristi.”¹⁰⁹ Izmišljane su razne idejne konstrukcije, od toga da Židovi s hrvatskim narodom nemaju ništa zajedničko, osim što su ga “nemilice izrabljivali i isisavali.”¹¹⁰ Primjerice, židovsko “protuhrvatstvo” manifestira se kroz očite datosti: “Židovi su bili u hrvatskom narodu leglo nemorala i svake destrukcije”¹¹¹, “Židov je od uvijek bio ogavan hrvatskoj sredini. Ona ga je od uvijek smatrala strancem i nepoćudnim elementom, koga se u prvoj prilici mora riješiti”¹¹², Židovi teže duhovnom razbijanju hrvatskoga naroda, kako bi Hrvat izgubio svijest o sebi i postao “nesposobnim da vidi kako ga Židov pljačka i izrabljuje”¹¹³, židovski izrabljivači su se “u Hrvatskoj ponašali kao nadnarod.”¹¹⁴ Propagandno se prate namjere ustaške politike “oslobađanja” od Židova, pošto dolaskom ustaša na vlast “Židovi su ustali protiv ustaške Hrvatske i radi toga je ustaška Hrvatska na čelu sa svojim Poglavnikom zauvijek onemogućila židovsko rovarenje.”¹¹⁵ Također, pljačka židovske imovine bila je usputni motiv progona i genocida, te su konstruirana razna tzv. opravdanja neminovnog nasrtanja na Židove. Prepoznato je kako “židovski imetak nikada nije služio narodnim probicima... što više židovski imetak prečesto je služio zatoničkom radu, koji je išao za uništavanjem hrvatskih narodnih materijalnih i duhovnih dobara i uvijek je bio spreman da posluži protivnicima hrvatskoga naroda.”¹¹⁶ Kratko i propagandno jednostavno rečeno: “Židovstvo je oduviek bilo na strani hrvatskih protivnika.”¹¹⁷

U ustaškoj se propagandi inzistiralo na židovskom prospstvu i projugoslavenstvu, kao logičnom slijedu židovskog protuhrvatstva. Po tome, Židovi su uvijek

¹⁰⁶ *Novi list* (Zagreb), 7. lipnja 1941, 6.

¹⁰⁷ *Novi list* (Zagreb), 17. svibnja 1941, 12.

¹⁰⁸ *Novi list* (Zagreb), 17. lipnja 1941, 15.

¹⁰⁹ *Nova Hrvatska* (Zagreb), 11. ožujka 1942, 7.

¹¹⁰ *Novi list* (Zagreb), 9. lipnja 1941, 10.

¹¹¹ *Novi list* (Zagreb), 23. srpnja 1941, 3.

¹¹² Isto.

¹¹³ *Hrvatski narod* (Zagreb), 10. kolovoza 1941, 1.

¹¹⁴ *Nova Hrvatska* (Zagreb), 2. travnja 1942, 1.

¹¹⁵ *Nova Hrvatska* (Zagreb), 3. svibnja 1942, 5.

¹¹⁶ *Hrvatski narod* (Zagreb), 12. listopada 1941, 5.

¹¹⁷ *Nova Hrvatska* (Zagreb), 24. listopada 1943, 3.

bili u uskoj vezi sa Srbima, uvijek su bili za Jugoslaviju, a od davnina postoji i učvršćuje se prijateljstvo Židova i Srba, čemu doprinosi da su Židovi “u Beograd došli odmah poslije Rimljana u prvom stoljeću, u sedmom car Dušan imao je tri ministra Židova, Karađorđeviću bunu omogućili su svojim novcem beogradski Židovi.”¹¹⁸ Židovi su se “u Hrvatskoj osilili samo zato, jer su uživali punu pomoć Beograda.”¹¹⁹ Također, Karađorđevići su im bili, prema ustaškim tvrdnjama, “vrlo skloni”, Židovima je bilo “omogućeno, da do kraja isisavaju hrvatski narod.”¹²⁰ U propagandi se ide i dalje tvrdnjama da Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca 1918. godine “su stvorili židovi i njihovi sluge masoni”¹²¹; neboriva je činjenica da je “židovima bio u probitku opstanak bivše države, da su je oni stvorili i načinili od nje dobru kravu muzaru.”¹²² Židovi su smatrali Jugoslaviju “kao svoju drugu obećanu zemlju”¹²³, te su stoga podržavali srpsku hegemoniju i unitarizam. Zato su se “oni smrtno zamjerali hrvatskom narodu svojom službom tlačiteljima.”¹²⁴ Propagandno se prikazuje židovska narav kao drska, osvetoljubiva i koristoljubiva, a kao takva uvijek nastoji izvući korist i biti uz jačega. Shodno tome, u Kraljevini Jugoslaviji židovstvo je “bilo uvijek uz vladajući sloj, a protiv hrvatskog naroda i njegovih težnja”¹²⁵, pa su stoga Židovi i bili u mogućnosti ostvarivati svoje probitke, te imati značajan utjecaj: “Krugoval je čak bio i osnovan od Židova. Najveća filmska poduzeća bila su u njihovim rukama. Najveće poduzeće u državi ‘Avala-film’ bilo je vlasništvo dvojice Židova... ‘Merkurfilm’, ‘Pan-film’, ‘Monopol-film’ ... sve sama židovska poduzeća!... Ista je stvar bila i s novinstvom. Najjača tiskarska poduzeća bila su što tajno, što javno u rukama Židova. Kod književnosti, kazališne umjetnosti... svuda su što posredno, što neposredno imali udjela Židovi.”¹²⁶ Stoga, propast Kraljevine Jugoslavije znači nestajanje države “u kojoj su Židovi bili privilegirani, gotovo država u državi.”¹²⁷ U Hrvatskoj je novinstvo, izdavačke kuće, kinematografi, kulturne institucije itd., bilo najvećim dijelom u rukama Židova, a čak i u zagrebačkom trgovačkom sudu “prijčinja nam se, kao da se nalazimo u predvorju židovske bogoštovne općine, a ne na jednom hrvatskom sudu.”¹²⁸ Zavaravajući javnost, nadahnuto se ističe da je Jugoslavija

¹¹⁸ *Nova Hrvatska* (Zagreb), 3. svibnja 1942, 6.

¹¹⁹ *Spremnost* (Zagreb), 3. svibnja 1942, 4.

¹²⁰ Isto.

¹²¹ *Nova Hrvatska* (Zagreb), 3. svibnja 1942, 6.

¹²² Isto.

¹²³ *Spremnost* (Zagreb), 3. svibnja 1942, 4.

¹²⁴ *Nova Hrvatska* (Zagreb), 3. svibnja 1942, 6.

¹²⁵ *Hrvatski narod* (Zagreb), 18. kolovoza 1942, 2.

¹²⁶ *Hrvatski narod* (Zagreb), 7. veljače 1942, 2.

¹²⁷ *Hrvatski narod* (Zagreb), 10. kolovoza 1941, 1.

¹²⁸ *Novi list* (Zagreb), 22. svibnja 1941, 8.

bila “pravi Eldorado židovstva”¹²⁹, jer u “...narodnostnom metežu leži Judino carstvo.”¹³⁰

Na temelju stereotipa i predrasuda u propagandnom tisku se stavlja naglasak na židovsku gospodarsku dominaciju i opsjednutost novcem. Odmah po proglašenju Nezavisne Države Hrvatske, propagandno se potiče na pljačku židovske imovine, navodeći: “Baš na ovom području hrvatski je narod bio najviše izrabljivan od Židova i židovskog kapitala”, a kad se radi “o gospodarskoj slobodi hrvatskog naroda – provodi se i provest će se do kraja ovo neminovno čišćenje.”¹³¹ Serviraju se teze da Židovi “vole samo bogate krajeve”¹³², nalaze se tamo gdje mogu eksploatirati, tlačiti i zaradivati, a “posebice spekulacijom, tim najdražim poslom svijuu Židova.”¹³³ Olako se izaziva zavist i animozitet prema Židovima, tvrdnjama da su Židovi živjeli na račun muke, žuljeva i bijede hrvatskog naroda. Ne zaboravlja se propagirati stereotip o sebičnosti, pa se tvrdi kako je kod Židova “razvijena do krajnjih granica i najveće rafiniranosti.”¹³⁴ Postavljena je teza da su Židovi kao tuđinci, krali i uzimali u tuđoj zemlji – tuđe vlasništvo. Poznatim “židovskim prljavim trgovanjem, židovska su poduzeća zgrtala u svojim blagajnama hrvatski novac i bezobzirno izrabljivala hrvatsku radnu snagu.”¹³⁵ Istaknuto je kako u “Zagrebu i Sarajevu nije se mogla ni zamisliti trgovina bez židova, niti jedan posao nije se bez njih mogao svršiti, a da ne govorimo o dobavama iz inozemstva, o agenturama i posredništvima, o veleobrtu i izvoznom poslovanju.”¹³⁶ Očekujući reakcije na svoju propagandu, ustaški propagandisti poručuju da hrvatski narod “nije smio i ne smije dalje trpjeti” beskrupulozno židovsko ponašanje, jer prošla “su vremena kad je hrvatski narod bio za sebične Židove – krava muzara.”¹³⁷ U korupciji se pronalazi “omiljeno i najmoćnije sredstvo Židova”¹³⁸, time oni urušavaju javni moral, pa potom Židov “gospodari ne samo kesom, već i dušom” sredine koju gospodarski iskorištava.¹³⁹ Hrvatski narod nije nikada “u svojoj povijesti živio od spekulacije nego od rada. Burzu su nam donijeli Židovi i njihovi ljudi, da nam cijede krv, a mi skoro i nismo znali što se tamo zapravo zbiva.”¹⁴⁰

¹²⁹ *Spremnost* (Zagreb), 5. travnja 1942, 1.

¹³⁰ Isto.

¹³¹ *Hrvatski narod* (Zagreb), 24. travnja 1941, 2.

¹³² *Novi list* (Zagreb), 4. svibnja 1941, 5.

¹³³ Isto.

¹³⁴ *Novi list* (Zagreb), 17. svibnja 1941, 12.

¹³⁵ Isto.

¹³⁶ *Nova Hrvatska* (Zagreb), 27. rujna 1942, 2.

¹³⁷ *Novi list* (Zagreb), 17. svibnja 1941, 12.

¹³⁸ *Novi list* (Zagreb), 7. lipnja 1941, 6.

¹³⁹ Isto.

¹⁴⁰ *Hrvatski narod* (Zagreb), 27. travnja 1941, 5.

Pojam kojim se povezuju svi Židovi iz svih zemalja svijeta u jednu organiziranu cjelinu, koja je usko povezana, zajednički surađuje, te ima identične interese, označuje se u tisku kao: međunarodno židovstvo. Tom tzv. međunarodnom židovstvu se pripisuje kako im je “jedini i izključivi pokretač u svemu radu i djelovanju: novac.”¹⁴¹ Različite židovske međunarodne organizacije nazivaju se njihovim internacionalama, a ma koliko različite bile, na koncu služe i pružaju probitak isključivo i jedino Židovima. Kao najvažnije i najopasnije ističu se “bez sumnje kapitalistička internacionala, masonerija i komunizam t. j. moskovski boljševizam.”¹⁴² Internacionale se definiraju kao poluge u djelovanju međunarodnog židovstva, koje služe Židovima da osvoje svijet. Židovi su u njima jedni od najistaknutijih članova, tako da njihova teorijska oprečnost, ustvari, ništa ne znači. Štoviše, znače uvijek i samo jedno – vlast Židova nad svim narodima i „požidovčenje“ cijelog svijeta. Prema teoriji o židovskim internacionalama, veliki židovski kapitalisti su svojom vješto isprepletenom mrežom uspjeli dobiti u svoje ruke najveći dio kapitala u svijetu i pomoću njega gospodariti. No, iako su posjedovali kapital, nisu mogli u političkom smislu potpuno zavladatai svijetom, jer su i tada bili nerado viđene i prezrene osobe, ali lukavo je židovstvo i za ovo pitanje našlo svoje rješenje. Židovstvo se uvuklo u redove slobodnog zidarstva ili masonerije, učinivši od ove tajne družbe organizaciju koja promiče židovske interese. “Toj je masoneriji, a pod vodstvom židova, uspjelo na sve važne i važnije položaje u svim državama svijeta postaviti isključivo samo svoje ljude”, a takvi ljudi su “za volju svojih osobnih probitaka izdali Boga, domovinu i obitelj, a uz to izgubili svoje poštenje, te tako svijestno ili nesvijestno služili probitcima međunarodnog židovstva.”¹⁴³ Međutim, Židovi još uvijek nisu imali potpunu svjetsku vlast, pošto su zamijetili da postoji još jedan društveni sloj na kojeg nisu obraćali pozornost, a postao je nezaobilaznim čimbenikom svake države – radnički stalež koji je “po Židovima prezren stalež.”¹⁴⁴ Ovo pitanje je za međunarodno židovstvo riješio Židov Karl Marx, a na zadovoljstvo svojih sunarodnjaka, tzv. komunističkom doktrinom. Prema tome, židovski kapital u SAD-u i Engleskoj je na istoj liniji sa židovskim komunizmom, koji se samo teoretski sukobljavaju. Kako bi se stvarnije ilustrirala ova teorija, ponuđeno je objašnjenje kako se hrvatska javnost i sama mogla uvjeriti u isprepletenost židovske djelatnosti, “...kad smo vidjeli naše domaće bogataše židove kao istodobne članove tajnih komunističkih ćelija i tajnih masonskih loža.”¹⁴⁵ Ustanovljava se kako nije “bio riedak slučaj, da su židovski glavničari kupovali marxističke listove i poklanjali ih radnicima zaposlenim u

¹⁴¹ *Hrvatski narod* (Zagreb), 18. kolovoza 1942, 1.

¹⁴² *Nova Hrvatska* (Zagreb), 7. siječnja 1942, 4.

¹⁴³ Isto.

¹⁴⁴ Isto.

¹⁴⁵ Isto.

njihovim poduzećima.”¹⁴⁶ Nastojao se stvoriti dojam kako su Židovi svugdje, gdje se krije mogućnost njihove težnje za prevlašću.

Tisak iznosi propagandne teze kako su Židovi izazvali dva svjetska rata, da bi konačno ovladali cijelim svijetom. Židove se naziva tajnim silama koje su nagnale Englesku u svjetski rat 1914. godine, te su 1917. godine “uz pomoć predsjednika koji je bio zaražen od Židova i uz pomoć njegove potpuno židovske okoline nahuškali Sjedinjene Američke Države u rat.”¹⁴⁷ Propagandne poruke su vrlo jednostavne: “Židovi su bili oni, koji su u prošlom svjetskom ratu natjerali američki narod da se kolje za tuđe prohibitke”¹⁴⁸, a “predsjednik Wilson doveo je sa sobom na zloglasnu mirovnu konferenciju u Versaillesu ništa manje nego 117 židova.”¹⁴⁹ Dolazi se do ideje, kako je međunarodno židovstvo počelo nakon Prvog svjetskog rata s planom osvajanja vlasti nad cijelim svijetom, dok “prošli svjetski rat nije dobio ni englezki narod, ni francuzki narod, ni Amerikanci, ni ruski narod, nego su rat dobili jedino židovi u Parizu, Londonu, Washingtonu i Moskvi, a židovi u Berlinu isto su se tako smatrali pobjednicima, kao i druga njihova braća po rasi u čitavom svijetu.”¹⁵⁰ Isto tako, izbijanje Boljševičke revolucije 1917. godine ne bi bilo moguće, “da Lenjin i drugovi nisu uživali pomoć židovskih kapitalista.”¹⁵¹ Na temelju ove ideje, učestalo je plasirana tvrdnja: “komunizam je zakonito dijete kapitalizma.”¹⁵² Prema svemu navedenom, ne čudi i nije slučajno da su se u Drugom svjetskom ratu na istoj liniji našli američki i engleski kapitalisti uz sovjetske boljševike, jer i jedan i drugi sustav “imaju po jedan povlašteni sloj, koji vlada. I jedan i drugi imaju svoje Židove.”¹⁵³ Engleske lordove i kapitaliste, američke bogataše i ruske boljševike su “spojili i ujedinili židovi.”¹⁵⁴ U Europi je boljševička Rusija “za svjetsko židovstvo zadnja karta”¹⁵⁵, a pošto Židovi hoće vratiti svoje stare pozicije u “novoj” Europi, pozvali su “svoje vjerne slugu u anglosaskim zemljama i boljševičkoj Rusiji... na židovsku osvetu.”¹⁵⁶ Takvo međunarodno židovstvo se “do sada mnogo prijetilo na sve strane, ali nije davalo priloga u krvi”, jer su prema dosljednosti svojih načela, “uvijek slali druge na klaonicu, a u zgodan čas iskorišćavali tuđu nesreću i tuđe žrtve.”¹⁵⁷ Očituje se

¹⁴⁶ *Spremnost* (Zagreb), 13. rujna 1942, 1.

¹⁴⁷ *Nova Hrvatska* (Zagreb), 28. travnja 1942, 4.

¹⁴⁸ *Nova Hrvatska* (Zagreb), 3. svibnja 1942, 5.

¹⁴⁹ *Hrvatski narod* (Zagreb), 3. svibnja 1942, 6.

¹⁵⁰ *Hrvatski narod* (Zagreb), 10. prosinca 1942, 8.

¹⁵¹ *Hrvatski narod* (Zagreb), 3. listopada 1941, 15.

¹⁵² *Hrvatski narod* (Zagreb), 25. lipnja 1941, 1.

¹⁵³ Isto.

¹⁵⁴ *Nova Hrvatska* (Zagreb), 3. svibnja 1942, 5.

¹⁵⁵ *Hrvatski narod* (Zagreb), 25. lipnja 1941, 1.

¹⁵⁶ *Nova Hrvatska* (Zagreb), 25. srpnja 1943, 1.

¹⁵⁷ *Hrvatski narod* (Zagreb), 15. svibnja 1942, 2.

stav kako židovska protueuropska politika i “židovska mržnja nije međjutim upe-rena samo protiv Njemačke, nego i protiv svih europskih naroda.”¹⁵⁸ Američkog predsjednika Roosevelta se naziva židovskim slugom, koji je sukladno židovskim interesima, “trčao za ratom.”¹⁵⁹ Težilo se propagandnoj fantazmagoriji da je rat protiv “Europe”, ustvari rat “međunarodnog” židovstva protiv “nove” Europe, u kojoj su Židovi izgubili visoke pozicije i dominaciju. Dvije najveće velesile se nastoje u svom političkom djelovanju prikazati kao zaštitnici i pobornici planova “svjetskog” židovstva. SAD postaje “židovska Amerika”, New York se naziva “New Jerusalem”, Sovjetski Savez “židovska država”. Najbolje propagandne potkrjepe ovih teza su tvrdnje kako se u najbližoj okolini Roosevelta i Staljina nalaze sve sami Židovi. Za političku garnituru u Sovjetskom Savezu se navodi kako su tamo “osim Staljina svi vlastodršci židovi... u Rusiji vladaju židovi.”¹⁶⁰ Također, Pavelić u jednom od svojih javnih nastupa, atakirajući na Židove, kao i na hrvatski partizanski pokret otpora, ističe kako u Sovjetskom Savezu “nije gospodar radnik, već su gospodari najodurniji i najpokvareniji židovi ovoga svijeta.”¹⁶¹ Za marksističku misao *državni tajnik za promičbu* Josip Milković¹⁶² kaže da je izašla “iz spekulativnog intelekta rase koja se u pohlepi za ugodnim životom razmiljila po čitavom svijetu.”¹⁶³ Propagandno se opisuje Sovjetski Savez kao zemlju siromaštva i gladi, zemlju diktature proletarijata kojeg vode “sve sami Židovi i nekoliko pokvarenih sadističkih Rusa.”¹⁶⁴ Staljina se naziva samo slugom i plaćenikom vječnog Jude¹⁶⁵, dok su Židovi posvuda – od generala do komesara. Vrijedila je parola da se na istoku u isto vrijeme vodi borba kako protiv boljševizma, tako i protiv međunarodnog židovstva.¹⁶⁶ Stavljaju se u prvi plan kako je “boljševizam produkt židovskog mozga”¹⁶⁷, a “Židovi su ‘Apostoli’ boljševizma.”¹⁶⁸ Propaganda je isticala Maksima Litvinova¹⁶⁹, u prvom redu zato

¹⁵⁸ *Nova Hrvatska* (Zagreb), 22. lipnja 1943, 2.

¹⁵⁹ *Hrvatski narod* (Zagreb), 21. listopada 1942, 8.

¹⁶⁰ *Novi list* (Zagreb), 5. srpnja 1941, 6.

¹⁶¹ *Novi list* (Zagreb), 21. srpnja 1941, 15.

¹⁶² Josip Milković (1909-1966), ustaški diplomat. Dana 2. lipnja 1941. godine imenovan je državnim tajnikom u *Ministarstvu udružbe*, povjerenom mu je vođenje poslova za propagandu. Od prosinca 1941. godine radi kao poslanik u *Ministarstvu vanjskih poslova*, postavljen je za prvog čovjeka stalnog *Trgovačkog predstavništva* u Zürichu, sve do 1944. godine. Nakon raspada Nezavisne Države Hrvatske nastanjuje se u SAD-u, gdje i umire. Vidi u: *Tko je tko u NDH 1997*, 274.

¹⁶³ *Novi list* (Zagreb), 1. kolovoza 1941, 7.

¹⁶⁴ *Nova Hrvatska* (Zagreb), 20. prosinca 1941, 2.

¹⁶⁵ *Nova Hrvatska* (Zagreb), 24. lipnja 1943, 2.

¹⁶⁶ *Nova Hrvatska* (Zagreb), 14. veljače 1943, 6.

¹⁶⁷ Isto.

¹⁶⁸ *Hrvatski narod* (Zagreb), 14. veljače 1943, 3.

¹⁶⁹ Maksim Litvinov (1876-1951), sovjetski diplomat, ministar vanjskih poslova Sovjetskog Saveza do svibnja 1939. godine. Vidi u: DEUTSCHER 1977, 374. Tijekom Drugog svjetskog rata

što je bio Židov, ali i ministar vanjskih poslova Sovjetskog Saveza do svibnja 1939. godine, kao čovjeka koji je, navodno, “uvjerio Stalina, da mora izazvati novi svjetski rat.”¹⁷⁰ S druge strane, raspisalo se kako “judeokracija” vlada u Americi, a preko novinskih stranica gomilali su se antiamerički sadržaji: “Židovi vladaju u Washingtonu i svuda, gdje se radi o novcu i o poslu. Oni su pokrenuli razulareno huškanje i bojkot protiv Njemačke”¹⁷¹. Koristeći antisemitizam kao tradicionalno propagandno oružje, nastoji se “uvući” Židove u svjetsku politiku. Ističe se da Židovi “danas svjesno uvlače Ameriku u rat”¹⁷², u koji se SAD nema razloga mijesati. Okrivljujući Židove za sve za što se pruži mogućnost, plasira se krilatica: “Ratovi su doba žetve kod Židova!”¹⁷³ Kada je riječ o ulasku SAD-a u rat 1917. godine, navodi se da su “Židovi Wallstreeta” uvijek znali naći put do unosnih poslova, jer je tadašnji predsjednik Wilson izašao “u susret želji židovskih novčara”, dok je Roosevelt učinio isto: “...prevario američki narod, uvjeravajući ga najprije o svojoj miroljubivosti da ga nakon toga potjera na klaonicu, u borbu za židovske prohibitke”¹⁷⁴. Ilustrira se kako se američki predsjednik Roosevelt okružio židovskim pomagačima, te nedvojbeno “vodi svoju politiku u duhu i u korist međunarodnog židovstva.”¹⁷⁵ U *Hrvatskom narodu* kasnije će pisati: “Führer je spoznao, da je obračun s Rooseveltom neizbježan upravo zato, jer za Rooseveltom stoje isto tako židovi, kao i iza Staljina.”¹⁷⁶ Roosevelta se naziva šefom židovske bande, koji se okružio židovskim novčarima i savjetnicima. Pisanje o Rooseveltu ima krajnje negativan prizvuk, dok za Amerikance stoji: “Amerikanci su naivni, te se daju varati od predsjednika, koji je i tijelo i dušu prodao židovima.”¹⁷⁷ Česte su tvrdnje kako su Židovi uhvatili čvrst korijen u politici SAD-a¹⁷⁸, kako Židovi s Wallstreeta ne žele mir nego unosne ratove¹⁷⁹, a politiku SAD-a vodi židovski “trust mozgova”¹⁸⁰. Ilustrirajući kako je Roosevelt u rukama Židova, ističu suca Vrhovnog suda SAD-a, Židova Felixa Frankfurtera¹⁸¹, propagandno mu pridodajući

veleposlanik Sovjetskog Saveza u Washingtonu. Nakon rata Litvinov je postao drugorazredna politička figura, obavljao je funkciju pomoćnika ministra za vanjske poslove. Vidi u: BOFFA, II, 1985, 216.

¹⁷⁰ *Hrvatski narod* (Zagreb), 14. svibnja 1943, 8.

¹⁷¹ *Hrvatski narod* (Zagreb), 27. lipnja 1941, 10.

¹⁷² Isto.

¹⁷³ Isto.

¹⁷⁴ *Nova Hrvatska* (Zagreb), 26. svibnja 1943, 5.

¹⁷⁵ *Hrvatski narod* (Zagreb), 18. listopada 1941, 4.

¹⁷⁶ *Hrvatski narod* (Zagreb), 21. listopada 1942, 8.

¹⁷⁷ *Nova Hrvatska* (Zagreb), 19. rujna 1942, 2.

¹⁷⁸ *Nova Hrvatska* (Zagreb), 21. veljače 1942, 4.

¹⁷⁹ *Hrvatski narod* (Zagreb), 23. studenoga 1943, 3.

¹⁸⁰ Isto.

¹⁸¹ Felix Frankfurter (1882-1965), sudac Vrhovnog suda SAD-a. Rođen je u Beču, a s obitelji dolazi živjeti u New York 1894. godine. Pod utjecajem velikog cionista Louisa D.

titulu predsjednika suda, ironično njemačkog podrijetla s toliko neprijateljstva prema Njemačkoj.¹⁸² U tisku se kao najutjecajniji Židovi u politici SAD-a često prozivaju Bernard Baruch¹⁸³ i Samuel Rosenman.¹⁸⁴ Barucha se naziva “diktator Sjedinjenih Država”, koji “svako jutro doručkuje s Rooseveltom”¹⁸⁵, a slovi za “zlokobnog čovjeka” koji je bio savjetnikom cijelom nizu američkih predsjednika, uz navod kako nacionalno svjesni Amerikanci nikako nisu uspijevali konačno odagnati “štetan utjecaj ovoga Židova.”¹⁸⁶ Za Rosenmana vrijedi uloga čovjeka koji imenuje članove “zlokobnog Rooseveltovog ‘trusta mozgova’”, te je “uviek u predsjednikovoj neposrednoj blizini”, a “radi u malom uredu odmah kraj predsjednikove radne sobe.”¹⁸⁷ Štoviše, navodi se kako Rosenman svako jutro “dolazi predsjedniku u njegovu spavaću sobu na prvi politički izvještaj.”¹⁸⁸

Anatemizirano židovstvo propagandno se izravno vezuje uz hrvatski anti-fašistički partizanski pokret. Nakon napada nacističke Njemačke na Sovjetski Savez, već se krajem lipnja i početkom srpnja 1941. godine započinje s napadima

Brandeiša (1856-1941), briljantnog odvjetnika koji je 1916. godine postavljen za suca Vrhovnog suda, Frankfurter se počinje zauzimati za cionističke ciljeve, te 1919. godine prisustvuje Mirovnoj konferenciji u Parizu, kao pravni savjetnik cionističke delegacije. Upravo tada je usko surađivao s britanskim cionistom Chaimom Weizmannom (1874-1952), Židovom ruskog podrijetla, koji 1910. godine postaje britanski državljanin, te će biti prvi predsjednik države Izrael. Kada je 1939. godine preminuo sudac Vrhovnog suda SAD-a Benjamin Cardozo, predsjednik Roosevelt je postavio Frankfurtera da popuni tzv. “židovsko mjesto” Vrhovnog suda SAD-a. Frankfurter je služio Sudu do 1962. godine, kada je doživio moždani udar. Vidi u: G. DALIN & J. KOLATCH 2000, 133 - 170.

¹⁸² *Hrvatski narod* (Zagreb), 29. svibnja 1941, 5.

¹⁸³ Bernard Baruch (1870-1965), poduzetnik i multimilijunaš. Rođen je u Camdenu u Južnoj Carolini (SAD). Baruchova obitelj se doselila u SAD-e iz Njemačke, a 1881. godine smjestili su se u New York. Predsjednik Wilson ga je uveo u uži krug svojih savjetnika tijekom 1915. godine. Slijedeće godine imenovan je članom savjetodavne komisije Vijeća za nacionalnu obranu. Nakon ulaska SAD-a u Prvi svjetski rat 1917. godine, Baruch je postavljen za predsjednika Vijeća za ratnu industriju. Sudjelovao je uz predsjednika Wilsona na Pariškoj mirovnoj konferenciji 1919. godine. Dok je u početku bio otvoreni anticionist, kasnije se pridružio cionističkim ciljevima, te je poznato njegovo razgovaranje po tom pitanju u Ujedinjenim Narodima 1947. godine. Vidi u: G. DALIN & J. KOLATCH 2000, 140 - 141.

¹⁸⁴ Samuel Rosenman (1896-1973), blizak prijatelj i savjetnik od velikog povjerenja Franklinu Rooseveltu. Radio je na Vrhovnom sudu države New York od 1934. do 1943. godine. Rosenman je bio taj koji je osmislio kovanicu “New Deal”. U kolovozu 1941. Roosevelt je zatražio od Rosenmana da skicira reorganizaciju plana kod pripremanja vlade za proizvodnju u ratnim uvjetima. Tijekom rujna 1943. premješten je na rad u Bijelu kuću za predsjednikova osobnog savjetnika. Nakon Rooseveltove smrti, nastavio je biti osobni savjetnik predsjedniku Trumanu, te se nakon godine dana službe vratio privatnoj odvjetničkoj praksi u New Yorku. Vidi u: G. DALIN & J. KOLATCH 2000, 171.

¹⁸⁵ *Nova Hrvatska* (Zagreb), 9. ožujka 1943, 2.

¹⁸⁶ *Hrvatski narod* (Zagreb), 5. siječnja 1943, 6.

¹⁸⁷ *Nova Hrvatska* (Zagreb), 16. siječnja 1943, 11.

¹⁸⁸ *Nova Hrvatska* (Zagreb), 7. veljače 1943, 2.

i optužbama na račun komunizma, koji je “židovski razaralački sustav, potpuno protivan životu hrvatskoga naroda i njegovim probitcima.”¹⁸⁹ Uspijevajući “pro-
naći” Židove unutar hrvatskog partizanskog antifašističkog pokreta, za ustaško
novinstvo predstavlja krunski dokaz da su Židovi zakleti neprijatelji hrvatskog
naroda i njegove države. Time se dokazuje da je bila posve opravdana “preventiv-
na” protužidovska politika NDH od mjeseca travnja 1941. godine. Kroz židovski
komunizam, koji u svojoj srži nosi duh i karakteristike židovske rase, nastoji se
kreirati silueta hrvatskog partizanskog antifašističkog pokreta. Time se postiže
dvosmjerni efekt: Židovi su Titovi partizani i Titovi partizani su uz Židove. Duh i
probitci židovstva određuju podlogu razbojništvu koje čine “pljačkaške bande nad
mirnim hrvatskim pučanstvom”, što se tumači “po svojim grozotama samo kao
posljedica židovskoga duha, sebične borbe i očajničkih pokušaja za održavanje
svog položaja... Židovu nije ništa sveto. On vodi razbojničke bande i psihološki
djeluje na njih tako da ubijaju žene, djecu, starce, sliepe i kljaste. Židovu nije stalo
do održavanja najtemeljnijih pravila ljudskog dostojanstva, jer to su vriednote
duha, kojih židovstvo ne pozna. Ovi podhvati razbojničkih rulja pod vodstvom
Židova nemaju samo pokrajinsko hrvatsko značenje. To je samo jedan ogranak
borbe međunarodnog židovstva, koja se ravna prema uputama iz Moskve, a koja
je uperena protiv hrvatskog naroda.”¹⁹⁰ Tumačeći kako Židovi pronalaze svoj
interes priključujući se partizanskom pokretu, stoji da “slijedeći upute židovske
Moskve, židovstvo u Hrvatskoj povlači se u šume, da svoje židovske probitke
proglasi ‘političkom borbom’, borbom ‘za prava naroda’, što u stvari ima zna-
čiti: borba za održavanje židovskih probitaka. Svakom je poznato, da su vodeće
osobe pljačkaških banda u Hrvatskoj upravo židovi. Liečnici, odvjetnici i trgovci
pretvorili su se u vodje drumskih razbojnika.”¹⁹¹ Ustaška novinska propaganda
odmetnike preciznije svrstava u dvije skupine: “velikosrpska skupina sastavlje-
na je pretežno iz elemenata okupljenih pod skupnim imenom četnika”, a druga
“skupina odmetnika sastoji se od komunista.”¹⁹² Unutar partizanske “razbojničko-
pljačkaške” skupine, često se spominje Moša Pijade kao Židov i kao Titov “glavni
pomoćnik”. Za njega se kazuje kako, poput svog učitelja Marxa, “mrzi Hrvate...
jer mu je ta mržnja usadjena u srce, jer su Hrvati narod, čiji se idejni pogledi
nisu mogli naći na istoj liniji sa židovskim. Mrzi ih, jer su se Hrvati suprotstavili
onome, što želi Pijade i tisuće drugih Pijada krivonose rase, jer su se izjasnili za
novi europski poredak, koji je suprotan i mrzak ideologiji, koju on zastupa i rasi
kojoj pripada.”¹⁹³ O Pijadi se piše da je zbog najnevinijih propusta bez milosti

¹⁸⁹ *Nova Hrvatska* (Zagreb), 18. lipnja 1943, 1.

¹⁹⁰ *Hrvatski narod* (Zagreb), 18. kolovoza 1942, 2.

¹⁹¹ Isto.

¹⁹² *Hrvatski narod* (Zagreb), 17. siječnja 1943, 1.

¹⁹³ *Nova Hrvatska* (Zagreb), 24. listopada 1943, 3.

ubijao svoje partizanske drugove “utažujući na taj način židovsku strast za krvlju.”¹⁹⁴ Propagandno su ustaljene teze kako Židovi i Židovke vrše uloge političkih komesara i ostalih političkih vođa unutar partizanskog pokreta, te ne sudjeluju u borbi, prisiljavajući na rat druge partizane.

U tisku se opravdava konačni “obračun” sa Židovima. Prvi protužidovski sadržaji primjetni su već u travnju, dok erupcija sustavne protužidovske kampanje otpočinje početkom svibnja 1941. godine. Izravno se potiče na averziju prema Židovima, anatemiziraju se svi Židovi, bez obzira na dob, spol, starost, vjeroispovijest, svjetonazor. Uz prve optužbe i mjere protiv Židova, propagandno se jasno predstavila službena protužidovska politika, stalno ukazujući na nužnost i opravdanost ekskomunikacije i terora nad židovskim stanovništvom. Gotovo odmah se potreba tzv. “obračuna” tali u potrebu “odmicanja” i “čišćenja” od Židova. Najjači propagandni udari na Židove pojavljivali su se u periodima masovnih deportacija Židova u logore smrti. “Konačno rješenje” židovskog pitanja u NDH započinje krajem lipnja 1941. godine, otpremanjem željezničkih transporta stotina i stotina Židova prema logorima smrti na Velebitu i otoku Pagu. Tijekom otpočinjanja genocida nad Židovima donosile su se vijesti o deportacijama, koje su uskoro prestale. Hrvatska javnost nije mogla ne biti živim svjedokom deportacija Židova. Već se početkom svibnja 1941. godine najavljivalo kako “bi Zagreb bez Židova bio mnogo ljepši i veseliji.”¹⁹⁵ U srpnju *Novi list* piše: “Odpremanje židova nastavit će se i dalje.”¹⁹⁶ Isti list, tjedan dana kasnije, donosi vrlo jasan naslov: *Hrvatski gradovi čiste se od židova*, u kojem se Židove uspoređuje s pijavicama koje su se “nasisale narodne krvi” i kojih se hrvatska sredina “mora riješiti.”¹⁹⁷ Ministar unutarnjih poslova NDH, Andrija Artuković, u svom izvješću na jedinom zasjedanju hrvatskog ustaškog Sabora, 24. veljače 1942, koje je sutradan dospjelo u cijelosti do javnosti preko nekoliko stranica u novinama *Hrvatski narod* i *Nova Hrvatska*, eufemistički govori o masovnim ubijanjima Židova u NDH: “Hrvatski narod, obnovivši svoju narodnu Nezavisnu Državu Hrvatsku, nije mogao drugčije postupati nego, da svoje narodno i državno tielo očisti od svojih otrovnih štetočina i proždrljivih nametnika: židova, komunista i slobodnih zidara.”¹⁹⁸ Tjednik *Spremnost* piše da se židovsko pitanje mora riješiti do “podpunog očišćenja hrvatske zemlje od tih međunarodnih uljeza i parazita... Time se želi izvršiti jedan od osnovnih zakona prirodne i društvene pravde.”¹⁹⁹ Ustaški propagandisti su nastojali ostaviti dojam kako se Nezavisna Država Hrvatska mora “zaštiti”, “obraniti” i “boriti” protiv

¹⁹⁴ Isto.

¹⁹⁵ *Novi list* (Zagreb), 8. svibnja 1941, 6.

¹⁹⁶ *Novi list* (Zagreb), 16. srpnja 1941, 2.

¹⁹⁷ *Novi list* (Zagreb), 23. srpnja 1941, 3.

¹⁹⁸ *Hrvatski narod* (Zagreb), 25. veljače 1942, 4.

¹⁹⁹ *Spremnost* (Zagreb), 3. svibnja 1942, 4.

Židova. Ovakva propagandna formula dugo je opstala, predstavljala je plašt nad deportiranjem Židova. “Konačno rješenje” židovskog pitanja u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj je provedeno u periodu od svibnja 1941. do svibnja 1943. godine.²⁰⁰ Ustašku protužidovsku propagandu moguće je najprimjerenije očitati ustaškim rječnikom: “Nova Europa mora biti i bit će lišena židovskog upliva, koji uništava narode”²⁰¹, a Drugi svjetski rat je “posljednji zločin i kraj svjetskog židovstva.”²⁰²

Ustaški režim je još u travnju 1941. godine ozakonio ključne protužidovske rasne zakonske odredbe po nacističkom modelu. Time su progon i uništenje Židova u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj dobili zakonski i psihološki temelj. U totalitarnoj ustaškoj državi aktivno propagiranje rasnog antisemitizma, nesumnjivo je doprinijelo provedbi politike “konačnog rješenja” židovskog pitanja.

Bibliografija

Izvori

Hrvatski narod (Zagreb), 1941-1945.

Spremnost (Zagreb), 1942-1945.

Nova Hrvatska (Zagreb), 1941-1945.

Novi list (Zagreb), 1941.

Nezavisna Država Hrvatska, *Zakoni, zakonske odredbe, naredbe itd.*, I-XL (Zagreb) 1941.

Literatura

BALETIĆ, Milovan (1988), *Ispunjenje Zavjeta ili povratak Židova u zemlju Izraelovu*, Zagreb: Globus.

BOFFA, Giuseppe (1985), *Povijest Sovjetskog Saveza, II*, Opatija: Otokar Keršovani.

BRONNER, Stephen Eric (2003), *A rumor about the Jews*, New York: Oxford.

CHOURAQUI, Andre (1982), *Židovska misao*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost.

DEUTSCHER, Isaac (1977), *Staljin*, Zagreb: Globus.

G. DALIN, David & J. KOLATCH, Alfred (2000), *The Presidents of the United States & the Jews*, New York: Jonathan David Publishers, INC.

GAY, Ruth (1992), *The Jews of Germany – A Historical Portrait*, New Haven and London: Yale University Press.

²⁰⁰ GOLDSTEIN 2001, 470-473.

²⁰¹ *Nova Hrvatska* (Zagreb), 4. lipnja 1943, 2.

²⁰² *Nova Hrvatska* (Zagreb), 13. svibnja 1943, 2.

- GILBERT, Martin (2001), *The Jews in the twentieth century*, New York: Schocken Books.
- GOLDSTEIN, Ivo (1996), *Antisemitizam u Hrvatskoj*, u: *Antisemitizam Holokaust Antifašizam*, Zagreb: Židovska općina Zagreb.
- GOLDSTEIN, Ivo (2001), *Holokaust u Zagrebu*, Zagreb: Novi Liber – Židovska općina Zagreb.
- GOLDSTEIN, Slavko (1988), *Konačno rješenje jevrejskog pitanja u jugoslavenskim zemljama*, u: *Židovi na tlu Jugoslavije*, Zagreb: Naša djeca.
- HILLEL, Marc (1976), *U ime rase*, Zagreb: August Cesarec.
- HITLER, Adolf, (bez godine izdanja), *Moja borba*, Zagreb: Kvruga izdavaštvo.
- KALVOKOREZI, Piter i VINT, Gaj (1987), *Totalni rat*, Beograd: Rad.
- KERSHAW, Ian, (1998), *Hitler, 1889.-1936.: Oholost*, First published in the United Kingdom by Allen Lane, London: The Penguin Press.
- KISIĆ-KOLANOVIĆ, Nada (1997), *Vojskovođa i politika – Sjećanja Slavka Kvaternika*, Zagreb: Golden marketing.
- KRIZMAN, Bogdan (1978), *Pavelić i ustaše*, Zagreb: Globus.
- LAQUEUR, Walter (2001), *The Holocaust Encyclopedia*, New Haven and London: Yale University Press.
- NE'EMAN ARAD, Gulie (2000), *America, its Jews, and the rise of Nazism*, Indiana University Press: Indiana University Press.
- PRAGER, Dennis and TELUSHKIN, Joseph (1983), *Why the Jews?*, New York: Rockefeller Center.
- REICH, Wilhelm (1973), *Masovna psihologija fašizma*, Beograd: Ideje.
- ROSENBAUM, Ron (2002), *Kako objasniti Hitlera*, Zagreb: Copygraf.
- RUTHERFORD, Ward (1975), *Genocid Židova*, Zagreb: Alfa.
- Tko je tko u NDH* (1997), Zagreb: Minerva.

World Wide Web

<http://cghs.dade.k12.fl.us/holocaust/laws.htm>

A Contribution to the Study of Anti-Semitic and Anti-Jewish Propaganda in Zagreb's Leading Ustasha Press (1941-1943)

In this article we research the period in Independent State of Croatia when «the final solution» of the Jewish issue was dealt. We try to focus on the very essence of racial anti-Semitism, and its reflection to key Law regulations towards Jews in the Ustasha state. The concept of «blood» is determined as theoretical core of the racial anti-Semitism. We present the scheme of the anti-Jewish propaganda that was based on the ground of the racial anti-Semitism.

Ustasha ideology absorbed and shaped racial anti-Semitism according to the nazi model, and the aftermath of the policy against Jews was identical – planned deportations and organized system of killing in concentration death camps.

Jewish people is being «biologically ghettoized», they are being taken as the «specific» race. Theoretical core of the racial theory is consisted of the idea of «foreign» blood. By destroying «Jewish» blood, the threat to the ariec pure blood will be forever erased. Hence, the complete destruction of «Jewish» blood is possible only by physically killing the Jews. Main points in conveying anti-Jewish propaganda in leading Ustasha press in Independent State of Croatia in Zagreb, can be viewed in several types of propaganda program unites. In the more general sense we can determine the usage of the three types of anti-Jewish content propaganda. An entirely anti-Jewish propaganda was being released, together with edificative and suffix content. Ustasha policy treated «Jewish issue» exclusively as *racial issue* from the very beginning, e.g. from the April 1941 to the «final solution» in Independent State of Croatia, in May 1943.

Ključne riječi: antisemitizam, Židovi, rasna teorija, rasni zakoni, ustaška novinska propaganda.

Keywords: antisemitism, Jews, racial theory, racial laws, ustasha newspaper propaganda.

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI 42

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

The logo for FF press, featuring the letters 'FF' in a stylized font with a horizontal line through them, followed by the word 'press' in a lowercase, sans-serif font.

ZAGREB 2010.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 42

Izdavač

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača

Damir Boras

Glavni urednik

Hrvoje Gračanin

Uredništvo

Bruna Kuntić-Makvić (stara povijest)
Zrinka Nikolić Jakus (srednji vijek)
Hrvoje Petrić (rani novi vijek)
Željko Holjevac (moderna povijest)
Tvrtko Jakovina (suvremena povijest)
Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest)

Izvršna urednica za tuzemnu i inozemnu razmjenu

Kristina Milković

Tajnik uredništva

Dejan Zadro

Adresa uredništva

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120 150, 6120 158, faks ++385 (0)1 6156 879

Časopis izlazi jedanput godišnje

Ovi su Radovi tiskani uz financijsku potporu
Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Naslovna stranica

Iva Mandić

Grafičko oblikovanje i računalni slog

Boris Bui

Marko Maraković

Ivanka Cokol

Lektura

Julija Barunčić Pletikosić

Tisak

Hitra produkcija knjiga d.o.o.

Tiskanje dovršeno u prosincu 2010. godine

Naklada

200 primjeraka

*Časopis je dostupan na portalu znanstvenih časopisa Republike Hrvatske
Hrčku na adresi <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*